

MOSONMAGYARÓVÁRI VÁROSVÉDŐ EGYESÜLET

Jummerspach Frigyes emlékülés

**Mosonmagyaróvár
1998.**

**Jummerspach Frigyes
emlékülés**

**Mosonmagyaróvár
1998.**

2. bővített kiadás

2001.

Szerzők:

Dr.Dr. h.c. Iváncsics János
Dr. Kocsis Sándor
Lenzsér Imre
Dr. Nagy György
Dr. Nagyné Majoros Györgyi
Schopf Márton
Dr. Tenk Antal
Várallyay Jánosné
Dr. Winkler Gábor

Szerkesztő:

Dr. Nagyné Majoros Györgyi

Címoldal:

MONOCOPY BT.

Kiadja:

a

Mosonmagyaróvári Városvédő Egyesület

Készült:

Rotaprint eljárással, házi kivitelezésben
50 példányban.

Meghívó

A Mosonmagyaróvári Városvédő Egyesület és a
Pannon Agrártudományi Egyetem mosonmagyaróvári Kara

EMLÉKÜLÉST

rendez 1998. november 10-én 11 órai kezdettel

Jummerspach Frigyes,

a volt magyaróvári uradalom főépítésze,

az egykori akadémia professzora

halálának 100. évfordulója alkalmából

az Egyetem Agrárműszaki Intézete előadójában,

a leszármazottak, az építészek és az építészeti oktatási képviselőinek részvételével.

Az emlékülés fővédnöke:

Waldbott Pál báró

a főhercegi család képviselője

Védnökök:

Dr.Dr. h.c. Iváncsics János

professzor, dékán

Dr. Nagy György

a Mosonmagyaróvári Városvédő Egyesület

Podmaniczky Frigyes és Pro Urbe díjas elnöke

Stipkovits Pál

Mosonmagyaróvár polgármestere

Az emlékülésre Önt és hozzátartozóit, kollégáit ezúton tisztelettel meghívják a

Rendezők

Program

Az emlékülést megnyitja

Dr. Nagy György

a Mosonmagyaróvári Városvédő Egyesület elnöke

Az emlékülés résztvevőit köszönti

Dr. Tenk Antal professzor, prodékán

Megemlékezések:

Jummerspach korának építészete

Dr. Winkler Gábor

Ybl Miklós, Kós Károly és Podmaniczky Frigyes díjas építész,
az Erdészeti és Faipari Egyetem tanszékvezető professzora

Lapok a magyaróvári uradalom 19. századi történetéből

Dr. techn. Kocsis Sándor

ny. műszaki igazgató, c. egyetemi docens, az Agrárműszaki Intézet oktatója
a Mosonmagyaróvári Városvédő Egyesület elnökségének tagja

Jummerspach Frigyes, az építész

Lenzsér Imre

Kós Károly díjas építész,
a Mosonmagyaróvári Városvédő Egyesület elnökségének tagja

Jummerspach, a mezőgazdasági építészettől

Dr. Nagyné Majoros Györgyi

ny. egyetemi adjunktus, az Agrárműszaki Intézet volt oktatója,
a Mosonmagyaróvári Városvédő Egyesület szakosztályvezetője.

Szünet

Jummerspach emlékkiállítás

Bemutatja

Várallyay Jánosné

a Pannon Agrártudományi Egyetem mosonmagyaróvári Kar könyvtárigazgatója
egyetemi főtanácsos

Koszorúzás a magyaróvári temetőben

Jummerspach Frigyes síremlékénél

Rendező

Láng Ágostonné

a Mosonmagyaróvári Városvédő Egyesület elnökségének tagja

Megemlékezés

Schopf Márton

a Mosonmagyaróvári Városvédő Egyesület szakosztályvezetője

Látogatás a Lourdi kápolnában

Fohászt mond

Nagy József

esperesplébános

Jummerspach Frigyes volt lakóházán emléktáblát leplez le

Stipkovits Pál

polgármester

Zárzó

MEGNYITÓ

Tisztelt Hölgyeim és Uraim!

A mosonmagyaróvári Városvédő Egyesület Elnöksége nevében köszöntöm Önöket, akik meghívásunkat elfogadva, az ország távolabbi városaiból, sőt külföldről is eljöttek, hogy velünk együtt emlékezzenek Jummerspach Frigyesre, az egykori uradalom főépítészére, a volt akadémia professzorára.

Kérem, engedjék meg, hogy személy szerint is köszöntsem városunk polgármesterét, Stipkovits Pál urat, a mosonmagyaróvári Kar dékánhelyettesét, Dr. Tenk Antal professzor urat, valamint – a testvérvárosi kapcsolat keretében itt megjelent – kedves szlovákiai vendégeinket, Jan Babej urat, Somorja város polgármesterét és képviselőtársait.

Tisztelt Emléklülés!

Egyesületünk jeles feladatának tekinti a városunkban született vagy itt élt és alkotott nagy elődök emlékének kutatását, gyűjtését, megőrzését és bemutatását az utókor számára. Így Czéh Sándorról, a város első állandó nyomdája és kölcsönkönyvtára megalapítójáról; Kühne Edéről, az egykor oly híres mezőgazdasági gépgyár létesítőjéről; Osztermayer Károlyról, a mosoni kisdudóvó megteremtőjéről; Haberlandt Gottliebről, a városunkban született, majd a növényi szövettan elméletét kidolgozó, s ezáltal világhírűvé vált tudósról; Hönel Béláról, a városunkban alkotott neves építésről emlékeztünk meg a velük kapcsolatos valamely évforduló alkalmával.

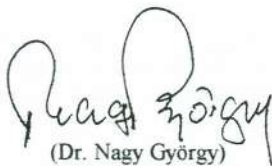
Ilyen szándékkal kezdeményezte Egyesületünk, hogy Egyetemünk mosonmagyaróvári Karával együtt tartsunk emléklüest – a városunkban élt és alkotott neves építész – Jummerspach Frigyes tiszteletére, halálának 100. évfordulója alkalmából. A kezdeményezést tett követte, amiben önzetlen segítőkre is találtunk. Engedjék meg, hogy megemlékezzem róluk!

Első helyen kívánom említeni volt földművelésügyi miniszterünket, Dr. Nagy Frigyes professzort, aki még év elején lehetővé tette, hogy a Földművelésügyi Minisztérium 100 000 Ft-al járjon hozzá a mai emléklülés költségeihez. Polgármesterünk, Stipkovits Pál felkérésére a PROMETHEUS Rt. 50 000 Ft-al támogatta rendezvényünket. Németh István az Óvár Építőipari Kft ügyvezető-igazgatója a cégük által végzett munkájával; Dr. Neményi Miklós professzor, az Egyetem Agrárműszaki Intézetének igazgatója és Dr. Veszeli Tibor professzor, az Egyetem Munkaszervezési és Üzemvezetési Tanszékének vezetője az emléklülés műszaki, technikai és rendezési feltételeinek biztosításával; Várallyay Jánosné egyetemi főtanácsos, a Kari Könyvtár igazgatója és munkatársai – közülük külön is Dr. Sudár Miklósné – a Jummerspach Emlékkiállítás anyagának összegyűjtésével, rendezésével és bemutatásával; Harmath Lajosné, Benyovszky Mórinné és Török Jenőné pedig Jummerspach Frigyesre vonatkozó családi dokumentumok és a leszármazottak név- és címjegyzékének a rendelkezésünkre bocsátásával járultak hozzá a mai emléklülés megrendezéséhez.

Kérem, engedjék meg, hogy – valamennyiünk nevében – most ezúton mondjak köszönetet minden kedves támogatóknak.

Hölgyeim és Uraim!

Köszöntöm az Egyetem itt megjelent professzorait, Egyesületünk Elnökségének és Alapítványunk Kuratóriumának tagjait és örülök, hogy mind a leszármazottak, mind a szakma jeles képviselői ilyen szép számmal tisztelték meg részvételükkel az emlékülést, amit fővédnökünk és védnökeink nevében ezennel megnyitok.

A handwritten signature in black ink, appearing to read 'Nagy György'. The signature is fluid and cursive, with a large loop at the end.

(Dr. Nagy György)
a Mosonmagyaróvári Városvédő Egyesület
elnöke

KÖSZÖNTŐ

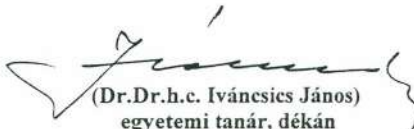
Nagy tisztelettel és kegyelettel emlékezünk az Óvári Alma Mater nevében Jummerspach Frigyes építészre és elismert tanárra, aki az évszázados óvári hagyományokhoz hűen kiválóan ötvözte tudományterületének gyakorlatát az elmélettel, a termelésfejlesztést szolgáló beruházásokat a hallgatók oktatásával.

Jummerspach professzor úr abban az időben végezte sikeres tevékenységét a múlt század 2. felében, amikor a magyar mezőgazdaság és élelmiszeripar világszínvonalú fejlődést mutatott.

A mezőgazdaság fejlesztésében – különösen az uradalmakat érintő területeken – a gépesítés előrehaladása mellett kiemelkedő szerepet játszott az építészet, amely a mezőgazdasági épületek, istállók, raktárak, magtárak, stb. felépítése révén olyan hosszú évtizedekre megteremtett állóeszköz rendszerrel látta el a nagyüzemeket, amelyeket most egy évszázad múltán is csak elismeréssel illethetünk. Jummerspach professzor úr a főhercegi uradalom főépítészeként, de Magyaróvár város területén is több épület tervezőjeként maradandót alkotott az utókor számára.

Rendkívüli élettapasztalatát, kiváló szakmai felkészültségét nagy elismerést kiváltó oktató munkájával a fiatal generációknak sikerrel átadta, amellyel a beruházások előkészítéséhez, az épületek létrehozásához, a majorságok tervezéséhez és a mai időszakban is példaszerű tájrendezéshez, illetve területrendezéshez hozzájárult.

Az Alma Mater nagy tisztelettel emlékezik egykori tanárára, életművét, emberségét elismerésre méltó oktató munkáját tisztelettel és kegyelettel megőrizzük.

(Dr. Dr. h. c. Iváncsics János)
egyetemi tanár, dékán

A HÁZIGAZDA NEVÉBEN

Hölgyeim és Uraim!

A Pannon Agrártudományi Egyetem mosonmagyaróvári Kari Tanácsa nevében tisztelettel köszöntöm a Jummerspach Emlékülés minden kedves résztvevőjét.

Mi, akik hosszabb-rövidebb idő óta ennek a patinás Alma Maternek tanárai vagyunk, megszoktuk már, hogy rendszeresen megemlékezzünk az Intézmény régi, híres tanáraitól. Elődeinkkel valljuk ugyanis, hogy a múlt kötelez! Ezért aztán semmi rendkívüli sincs abban, hogy emlékülést szentelünk a magyaróvári Gazdasági Akadémia egyik volt tanára halálának 100. évfordulója alkalmából. Akiről ma itt megemlékezünk **Jummerspach Frigyes** a magyaróvári uradalom főépítészé, és az Akadémia professzora volt a múlt század második felében.

Nekem most az nem lehet feladatomban, hogy Jummerspach Frigyes szakmai munkásságát méltassam, miután erről – a meghívó tanúsága szerint – több előadás is elhangzik majd. Azt azonban szeretném elmondani, hogy az 1862-ből származó tanterv szerint a téli félévben a II. évfolyamon "Építészeti" címen heti 4 óra szerepel, a nyári félévben pedig 2 óra gyakorlat, és az előadó Jummerspach Frigyes volt. Ennek most éppen 136 esztendeje és akkor úgy látszik a mezőgazdasági építészeti nagyobb becsben volt, mint manapság, amikor ezt a tárgyat sem kötelező, sem pedig fakultatív formában nem oktatjuk.

Tisztelt Emlékülés!

Szeretném remélni, hogy ez a mai megemlékezés – túl azon, hogy fejet hajtunk egy volt elődünk emléke előtt – valami olyasmire is jó lesz, hogy ráirányítja a mai kor figyelmét a mezőgazdasági építészeti fontosságára, és esetleg ennek hatására a tantervek szerkesztői ismét lépéseket tesznek a tantárgy oktatása érdekében.

Ezeknek a gondolatoknak a jegyében köszöntöm a tisztelt Egybegyűlteket és az Emlékülésnek kívánok kellemes és eredményes együttlétet.

(Dr. Tenk Antal)

egyetemi tanár
oktatási dékánhelyettes

Megemlékezések

Jummerspach Frigyes korának építésze

Winkler Gábor

Jummerspach Frigyes főhercegi főmérnök, a magyaróvári királyi magyar mezőgazdasági akadémia professzora 1819. december 8-án született és 1898. november 7-én hunyt el. Élete szinte a teljes 19. századot átívelte, hasonlóan építészeti munkásságához, mely mindvégig a korszak jellegzetes építészeti stílusához, a "historizmus"hoz kapcsolódott. A 19. század építészetével kapcsolatos ismereteink sajnálatos módon még napjainkban is szegényesek, a kor építészeti teljesítményének megítélését pedig az építészek, építészet- és művészettörténészek körében indokolatlan előítéletek terhelik. Századunk első felének művészettörténeti éles határt vontak a 19. század "művészietlen" historizmusa és a 20. század "haladó" modern építésze közé: ez magyarázza, hogy évtizedeken keresztül érdemben tudományos igényességgel szinte alig foglalkoztak a 19. század építészetével. A mai építészettörténeti kutatás legjobbjai már másképpen értékelik a 19. század építészeti teljesítményét, de erősen megváltozott a vélemény a 20. század építészeti megítélésével kapcsolatban is. Ma már szívesen tekintjük az 1750-től napjainkig tartó korszakot az építészet egyetlen, nagy periódusának, melyen belül a hagyományos és a merőben újszerű megoldások gyakran nem csupán egyetlen építészeti irányzat, hanem sokszor egyetlen alkotó építészeti munkásságán belül is egy időben kimutathatók.

Hogy Jummerspach Frigyes korának építészetét jobban megértsük, érdemes a korszak építészettörténetét vázlatosan áttekinteni. E szempontból mindenképpen meg kell emlékeznünk az építészettörténet egyik kevésbé ismert mozzalmáról, a forradalmi építészetről. Az építészeti "forradalma" nagyjából a nyugat-európai polgári forradalmakkal egy időben, 1750-1800 között játszódott le. Bár közvetlen kapcsolatot a két mozgalom között csak helyel-közzel fedezhetünk fel, gyökerei mégis azonos talajból sarjadtak ki. Az események színhelye Franciaország volt, ahol az építészek egy része szembefordult a barokk építészeti "építészet ellenes" törekvéseivel és új és öntörvényű építészeti megteremtését követelte.

A forradalmi építészek hadat üzentek a barokk "tobzódó", öncélú és "hazug" építészetének. Mindenek előtt azt kifogásolták, hogy a barokk kor építői lemondtak az építészeti sajátos eszközeinek használatáról. Az épületek külső tömegét és belső terét csupán eltakarandó "állványzatnak" tartották, melynek egyedül az volt a feladata, hogy a képzőművészeti és iparművészeti alkotások tömegét – szobrokat, festményeket és faragott díszeket – felületére felgathassák.

A forradalmi építészek ezzel szemben azt vallották, hogy az épületnek pusztán tömege a maga mértani egyszerűségében is szép lehet. A belső terek változatosságát pedig a tartószerkezetek, oszlopok, pillérek, gerendák és boltozatok arányos, szép megformálása és a tér sajátos megvilágítása biztosíthatja. Nincs tehát szükség további díszítésre, alakos festményekre, szobrok sokaságára. Ezen túl – vélték – az épület rendeltetésére utaló formák is részei lehetnek az épületnek: ennek megfelelően a mezőúr házáat görögdinnye formájában képzeltek megépíteni, a gátór otthonát pedig úgy kívánták kialakítani, hogy az épületen keresztül átvezették a felügyeletére bízott patakot.

A forradalmi építészek új elveik helyességét tervek közreadásával igyekeztek népszerűsíteni. E tervek hatalmas mértani testeket ábrázoltak, kocka formájú, disztelen házakat, hatalmas, gömb alakú lefedéseket, a tömör épületrészek között levegős, pillér- vagy oszloposorok átkötésével. A belső tereket hatalmas hengerpalást – dongaboltozat – vagy égitörzshez félgömb kupola fedte volna. Ablakot nem alkalmaztak, a fényt rejtett csatornákon vezették a tér belsejébe. A belsők díszét az épület használatával kapcsolatos tárgyak – könyvtár esetében például a könyvtári polcokon sorakozó könyvek – adták volna: minden más – az épület rendeltetésével kapcsolatba nem hozható – díszítést feleslegesnek tartottak és elhagytak.

A francia forradalmi építészek gigantikus tervei soha nem épültek fel, sőt sokáig magukról az építészekről is teljesen megfeledkeztek. Az újítók elképzelései azonban a korabeli építészek előtt egyáltalában nem voltak ismeretlenek, a kortársak szívesen vásárolták könyv formájában közreadott rajzaikat, mintaterveiket, fantasztikus vázlatokat. Elveik megvalósításához azonban megfelelően "eladható" építészeti formákat kerestek. Ezeket a formákat pedig – vélték – maga az építészettörténet kínálja. A 18. században sorra kiásták a korábbi építészeti korok földben rejtőzködő emlékeit és megkísérelték a régi épületeket megmaradt köveiből újra összeállítani Pompei és Herculaneum romjainak 1738-tól, Athén, Parthenon feltárása és felmérése 1768-tól folyt. Ha a helyreállítás nem sikerült, az épületek elképzelt eredeti megjelenését rajzokon rögzítették. Ezek közül a leghíresebbek Piranesi római "romrajzai".

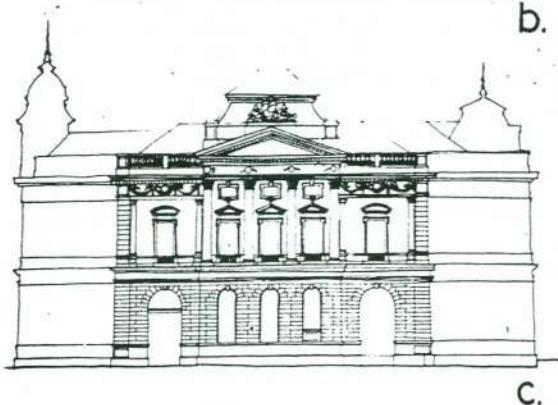
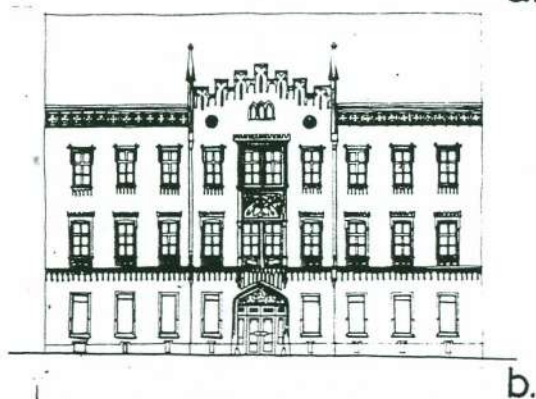
A megismert régi épületek formáinak felhasználásával egyesek az antik görög és római kor "ésszerű" – racionalista – művészetét kívánták folytatni, mások a középkor – romantika és gótika – építészeti formáit idézték előszeretettel épületeiken. A történeti formák ilyesfajta, korszerű rendeltetés kielégítése céljából történő újrafelhasználását nevezzük "historizálásnak".

Az építészet azonban keletkezése óta hasznos célokat szolgált és feladatait a kor műszaki találmányainak felhasználásával elégítette ki. A 19. század – a polgári társadalom intézményeinek kiépítése és a polgári életforma általánossá válása – e tekintetben is hatalmas változásokat hozott. Számátalan új épülettípus keletkezett és a régi épületfajták rendeltetése is változott, bonyolódott, korszerűsödött. Fontossá vált a jól használhatóság, a rendeltetés – funkció – mind jobb és teljesebb kielégítése, a minél egészségesebb körülményeket biztosító épületek emelése.

A leghagyományosabb épületfajta, a "lakás" fogalma is kitágult: a szerény munkásházaktól, típustervek alapján épült zsellérházaktól a bérpalotáig számtalan fajtát építettek. A polgári közigazgatás új középületek egész sorát kívánta meg, a bíróságtól a tűzoltóságig. Az oktatás fokozatos demokratizálódása a tanyai iskoláktól az akadémiák építéséig számtalan új épülettípust követelt, a kultúra terjedése levéltárakat, könyvtárakat, múzeumokat, a szórakozás színházakat, vigadókat, táncházakat, a sport fürdőket, tornacsarnokokat, jégpályákat, az üzleti élet borszákat, tőzsdéket, áruházakat és bankokat.

Az iparosodás gyors terjedése megteremtette az ipari építészetet. A mezőgazdaság technikájának és szervezettségének korszerűsödése mezőgazdasági épületek tervezését tette szükségessé. Az ipari termelés igényeinek kielégítése egész épületegyüttesek megépítését kívánta. A mezőgazdasági épületek építése pedig szoros összefüggésben történt a korszerűsödő gazdálkodással. A nagyüzemi mezőgazdaság az egész tájat a maga arculatára formálta – a termeléssel kapcsolatos utak, színhálózat, rakodóterek, fasorok – markáns motívumaivá váltak a táj egészének és ezzel új arculatot adtak a természetes környezetnek. Az ipari és mezőgazdasági építészet kialakulásával az építészet léptékei nagy mértékben átlépték az építész-mérnöki munka korábbi határait.

Léptékváltás történt a települések kialakításában és fejlesztésében is. A robbanásszerűen bővülő városok fejlesztése és rendezése már egész városrészekre is kiterjedt, hatalmas építészeti együttesek épültek egységes tervek alapján, az építészet

Historizáló lakóházhomlokzatok Sopronban

a) klasszicista (1848)

b) romantikus historizmus (1851)

c) szigorú neoreneszász (1884)

léptéke és határai térben is kiterjedtek. Az épületek, parkok, utak egyetlen, egységes kompozíció formájában születtek meg, létrejött a tervezett "építészeti táj" – mint a bécsi Ring StraÙe és környéke vagy a pesti Sugárút és a Városliget.

A mennyiségében és milyenségében megsokszorozódott feladatok megoldására a technika sietett az építésszek segítségére. Mindenek előtt a vasgyártás fejlődése, a már részben hegeszthetű "kovácsvas" majd az acél feltalálása az alátámasztás és nyílászárúhidalás megoldását tette egyszerűbbé és sok esetben kizárította a kő- és téglaszervezetek alkalmazását. A különböző fémszerkezetek biztonságosabbá és kényelmesebbé tették az építést. A beton újrafelfedezése majd az acélbetétes beton – a vasbeton – feltalálása és elterjedése tovább növelte a tartószerkezetek kialakításának lehetőségeit. A tartószerkezetek méreteit már nem kísérletezgetéssel, hanem geometriai szerkesztéssel vagy matematikai számításokkal határozták meg: a "mértezett" szerkezetek, oszlopok és gerendák arányai már egészen mások voltak, mint a klasszikus oszloprendek kőszerkezetei.

Nagyt fejlődött az üvegyipar is: a korábbi apró üveglapok helyett mind nagyobb méretű táblákkal számolhattak az építésszek és ez önmagában is megváltoztatta az épületek megjelenését. A kőből faragott tagozatok mellett megjelentek a gyárban előállított kerámia- és gipszdszek. Az építészeti tagozatokat gyakran fémlemezből sajtolták a kívánt formára. Sokat tökéletesedtek az épületek komfortberendezései, az ivóvízellátás, a szennyvízevezetés módszerei. A század második felében általánossá vált a világítógáz használata, majd a villamos berendezések alkalmazása is. Az épületek méreteinek immár semmilyen irányban nem szabtak határt az épületszerkezetek és építőanyagok. Angliában és Észak-Amerikában megjelentek a sokemeletes, acélvázás szerkezetű, üvegezett ipari csarnokok és csupa fény üvegházak, majd a tengeren túl, az 1800-as évek utolsó harmadában az eget ostromló felhőkarcoló.

Míndezzel egy időben lépésről-lépésre korszerűsödött az építéssel foglalkozó szakemberek képzése is. Kétféle módon lehetett valaki építész. Ha "művészi" tehetséget érzett magában, valamelyik akadémiát kereste fel, ha ellenben az építés technikája érdekelte, inkább egy politechnikumba iratkozott be. De nagyon fontosnak tartották, hogy a felsőoktatási intézetekben, ahol csak lehet, tanítsanak építészetet, hiszen a jó mérnök, katoná, mezőgazdasági szakember elképzelhetetlen volt megfelelő építészeti ismeretek nélkül. Így írta elő Mária Terézia királynő a kohó-, földmérő- és erdőmérnökök építészeti oktatását a selmecbányai akadémián, de tanították az építés tudományát a magyaróvári mezőgazdasági akadémián is.

Az építészeti oktatás kettősége az építész szakma sajátos kettéválását mutatta a 19. században. A történeti stílusok mind pontosabb felelevenítésére és alkalmazására az akadémiák professzorai tanították növendékeiket. A politechnikumok – műszaki főiskolák – építész tanárai inkább az építés tudományába vezették be hallgatóikat: szemléletükhöz közelebb álltak a forradalmi építészeti elvei, amelyek a díszítés helyett a gyakorlati hasznosításra és gazdaságosságra, a rendeltetés – funkció – mind tökéletesebb kielégítésére fektették a fő súlyt. Épületeiken csupán csak "idézteként" szerepeltek a történeti formák. A "mérnök-építészeti"-i, mérnöki alkotások szépségét első sorban maga az épület, a szép és merész szerkezet, az alkalmazott építőanyagok őszinte bemutatása adta. Az akadémián tanult építésszek lenézték a mérnök-építésszek "szegényes" épületeit, építményeit, a mérnökök pedig az "építőművészek" alkotásait bírálták műszaki hiányosságaik miatt. Természetesen az akadémikus építésszek sem mondtak le a korszerű, új szerkezetek alkalmazásáról, ezeket azonban dús építészeti formákkal, a történeti építészből kölcsönzött díszekkel takarták.

Síetve meg kell azonban jegyeznünk, hogy az építész és mérnök erős ellentéte inkább csak a "nagy építészetre" volt jellemző. A vidéken működő építésszek – előbb céhtagok, az 1860-es évektől mindinkább vállalkozó építőmesterek – szinte mindenhez értettek. Ha kellett, történeti stílusban is terveztek, de otthon voltak a mérnöki

"Egyszerű" historizmus Sopronban
korai historizáló lakóház (1850)

szerkezetek kimódolásában is, sőt esetenként az ipari és mezőgazdasági épületek technológiájával kapcsolatos feladatait – gépek és erőátviteli berendezések – megkonstruálását is elvállalták.

Különös helyzetben voltak azok az építészek, akik egy-egy gazdag főúri család szolgálatába szegődtek. Tőlük megkivánták a legmagasabb építészettörténeti ismereteket, azt, hogy a legkorszerűbb, legdivatosabb stílusokban is kiismerjék magukat és biztonsággal alkalmazzák azokat. Ugyanakkor nem térhettek ki a mérnöki jellegű megbízások, apróbb-nagyobb műszaki feladatok megoldása elől sem. A főnemesi családok egy-egy fontos épület megtervezésére esetenként európai híru építészeket is felkértek, ilyenkor az ő feladataik közé tartozott a távoli nagyvárosok valamelyikében készült tervek kivitelezése. Sokirányú elfoglaltságuk nagy terheket rótt rájuk, ugyanakkor széleskörű szakmai ismeretekkel és jó gyakorlati érzékkel is rendelkeztek.

Jummerspach Frigyes korának – a 19. század építészetének – stílusáramlatait a ma is érvényben lévő magyar műemlékjegyzék klasszicizmusra, romantikára és eklektikára tagolja. A klasszicizmus fogalmába az antik építészeti formákat alkalmazó épületeket sorolják, romantikusnak a romanizáló és gótizáló házakat tekintik. Az eklektika – válogatás – stíluskategóriájába pedig a reneszánsz és barokk építészeti jegyeit felelevenítő alkotásokat sorolják. A 19. század ilyesfajta "stílusokra" osztása már régen nem korszerű és az egyes stílusáramlatok megjelölése is félrevezető. Minden bizonnyal jobban megértjük Jummerspach építészetének lényegét is, ha a korszak periódusokra osztását mai szemléletünk alapján végezzük.

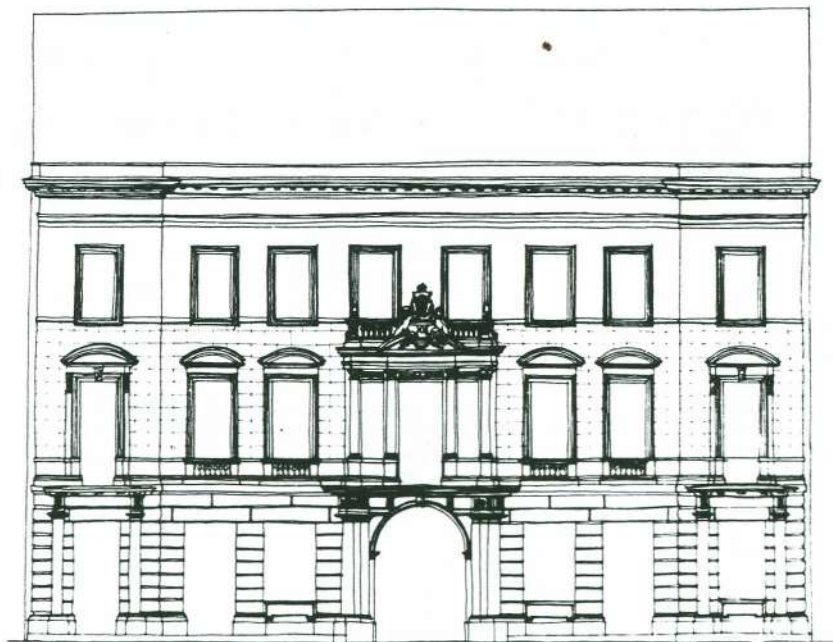
A 19. század építészeinek zöme nem szakított a korábbi, történeti stílusokkal, ők a hagyományos építészeti eredményeit és formáit kívánták tovább fejleszteni, ebben látták a – szöhasználatuk szerint – "modern" építészeti legfontosabb feladatát. A század első felében a történeti ismeretek még viszonylag kevésbé voltak alaposak: az ebben az időben keletkezett házakon a történeti formákat inkább csak jelezték. E korszak két főbb stílusáramlata az ókori építészeti idéző romantikus klasszicizmus és a középkori stílusok – romanika és gótika – elemeit felhasználó romantikus historizmus (1800-1860). Mindkét stílusirányzatra jellemző volt a tiszta, geometrikus tömeg és a homlokzatok egyszerű kialakítása. Utóbbi az akkor használatos kifelé-befelé nyíló ablakszerkezet alkalmazása tette lehetővé, hiszen az ablakok külső szárnyai és ezzel együtt üvegfelületük a homlokzat síkjába került. A klasszicizmus a legtöbb esetben ragaszkodott a szimmetrikus alaprajzi felépítéshez. Az építészeti tagozatok csak kevésbé emelkedtek ki a homlokzatok síkjából. Az ókori építészeti felidézése "romantikus" szemlélettel történt. E korban különösen kedvelték az "elegáns" színek – galambszürke és papírsárga árnyalatok – alkalmazását.

A "romantikus" és romanizáló és gótizáló – épületek legtöbbször ugyancsak tiszta mértani testekből épültek, a külső síkra helyezett ablakok, kis plasztikájú középkori díszek – hasonlóan a klasszicizáló házakhoz – vékony, "fólia-szerű" homlokzati réteget alkottak. A homlokzati díszek alulról felfelé egyre súlyosabbá váltak. Szerették az épület sarkainak hangsúlyozását. A romantikus neogótika kedvelte a sokszínűséget és szívesen alkalmazott mély, ragyogó színeket az épületek belsejének díszítésére.

A romantikus historizmus korában is épültek szép számmal olyan épületek, melyek szorosabban egyetlen történeti stílus körébe sem voltak sorolhatók. Ezek a házak is szigorú, tiszta tömegformát mutattak, homlokzataikat nagy, egységes síkok határolták: a homlokzati felületeknek csupán az egyforma távolságra elhelyezett nyílások adtak némi tagolást. A homlokzat díszei a szerény kialakítású nyíláskeretezések és a kis kiülésű, sávzott falszakaszok – rizalitok – voltak. Gyakran használtak félköríves kiváltásokat, ezért a stílust félköríves stílusnak is nevezik: találóbb azonban a "kubusos stílus", mely az épületek fő ismertető jegyére, a tiszta felépítésű, geometrikus tömegkialakításra utal. Nyugat-Európában megnevezésükre a "tiszta építészeti" kifejezést is alkalmazzák. A mérnökepítészek különösen szívesen építettek ebben a modorban.

Az 1850-es években (1855-1880) az építészettörténeti és formai ismeretek gazdagodtak és pontosabbá váltak. Ugyanakkor az alkalmazott stílusok köre a reneszánsz építészet hagyományainak felelevenítésével gazdagodott. Utóbbit a kor polgársága erősen szorgalmazta, hiszen úgy érezte, hogy ő a reneszánsz kor sikeres polgárának örökségét folytatja. Az egyházi épületek stílusa azonban továbbra is a gótika maradt. A szigorú historizmus modorában épült neogót templomokat a gótikus elemek pontos alkalmazása, az azonos díszek monoton sorolása alapján különböztetjük meg a korábbi, "romantikus" épületektől.

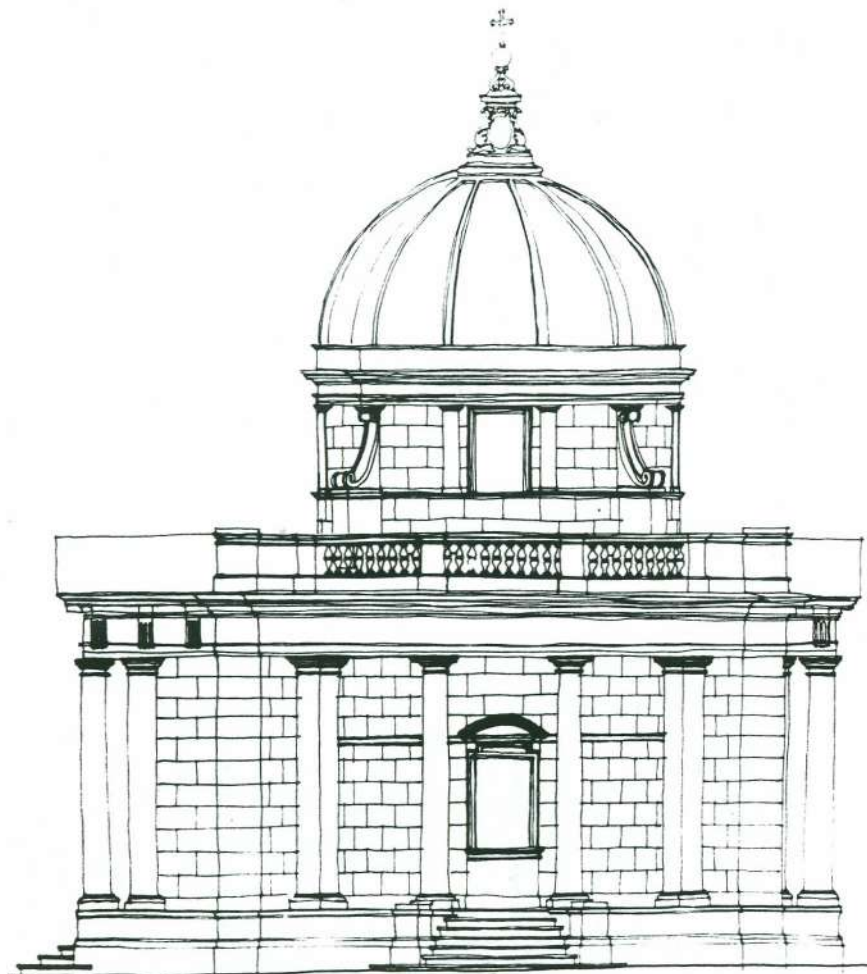
Általában: bármely stílus elemeit is alkalmazták, szigorúan megkövetelték a részletek szinte gépiesen pontos idézését. E korszakot a magyar kutatás "kora-eklektikának" nevezi, utalva ezzel arra, hogy a korszak korábbi épületstílusok formai megoldásai között válogatott. Az eklektika kifejezés e stílusorszakra azonban közel sem találó, hiszen ennek az építészeti irányzatnak lényege éppen a stílusok tiszta alkalmazása, a formai megoldások szigorú és pontos idézése volt. Ma e stílust "szigorú" vagy "akadémikus" historizmusnak nevezzük. Az e korban született neoreneszánsz épületekre a tiszta tömegformálás és a homlokzat erőteljes, vízszintes lezárása volt jellemző. Az épületek külső homlokzatain és a belső terekben első sorban elegáns "kő-színeket" alkalmaztak, ezeket bordó-arany díszítéssel gazdagították: az élénk színhatásokat kerültk.

Neoreneszánsz palotahomlokzat Sopronban (1880)

A reneszánsz építészetből átvett homlokzati elemek, – nagy árnyékhatású, a homlokzat síkjába erősen bemélyített, féloszlopokkal keretezett ablakok, nagy kiülési öv- és főpárkányok – a vízszintes és függőleges tagozatok között harmonikus egyensúlyt teremtettek. A homlokzat elemei tiszta homlokzati hálót – rasztert – alkottak, de magát

az alaprajzot is hasonló, hálós szerkezeti rendszerben építették fel. A szigorú historizmus korának új városrészei is hálós - sakktábla - alaprajzzal épültek.

Lenek család neoreneszánsz mauzóleuma Sopronban (1886)

Az 1800-as évek második felében a gyorsan fejlődő városokban egész negyedek épültek fel derékszögű utcarendszerrel, szigorú, hálós homlokzatú neoreneszánsz épülethomlokzatokkal. Az egységes kiegyensúlyozott városképek azonban magukban hordták az egyformaság és unalom veszélyeit. Camillo Sitte bécsi építész a városépítészeti művészetéről írt könyvében (1889) éles támadást indított a szigorú historizmus városépítészete ellen: könyvében a neoreneszánsz építészetet is hibáztatta azért, hogy az új városrészek "nem keltenek izgalmat". Festőibb városképeket, érdekesebb, izgalmasabb építészetet követelt. Írása a historizmus új korszakának, a historizmus késői, "festői" szakaszának kezdetét jelezte.

A késő historizmus építései az építészettörténet addig még kevésbé ismert és elismert stílusirányzataiból – németalföldi reneszánsz, barokk, rokokó – merítettek formai ötleteket. Ismét felidéztek azonban a középkor – romanika és gótika –

a.

a) "Szigorú neogótika" (1858).
Orsolya tér

b.

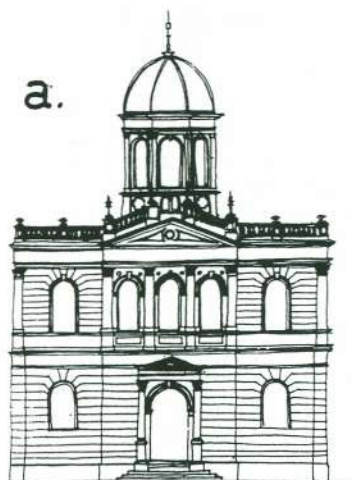
b) neoromán (1880 körül).
Táncsics M. u.

c.

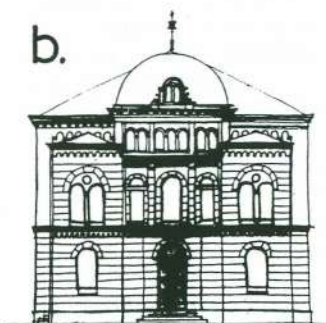
c) a tornya neoromán (1860 körül).
Templom utca

Soproni templomok

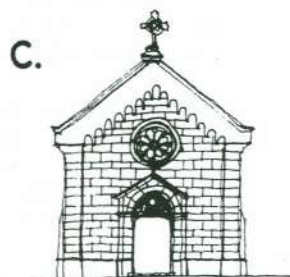
a.

a) neoreneszánsz (1820 körül)
neológ zsinagóga, Templom u.

b.

b) neoromán (1890 körül)
ort. zsinagóga, Pap rét

c.

c) neoromán (1860 körül)
rk. kápolna, Táncsics M.u.

d.

d) neohellenizmus (1880 körül)
ev. temető ravatalozója

Soproni egyházi épületek

stílusjegyeit is, ezeket azonban a korábbiaktól eltérő módon alkalmazták: a középkori formák felhasználásával is erőteljes fény- és árnyékhatásokra, a homlokzatok erőteljes tagolására törekedtek. Szívesen építettek – az észak-német téglagótika hagyományait követve – téglával burkolt, romanizáló vagy gótizáló homlokzatokat. A házakat "szoborszerűen" – körüljárható, minden oldalról hatásos, plasztikus – tömegekből formálták, kedvelték az erőteljes, függőleges hangsúlyokat.

A homlokzatok diszei tetőablakok, saroktornyok és kupolák formájában áttörték a neoreneszánszban megszokott főpárkányok erőteljes, vízszintes vonalát. Szerették a szertelen tetőformákat. A homlokzatokon aprólékos díszítését alkalmazták, mely sűrűlt fényben apró fény- és árnyékpontok sokaságára bontotta a felületeket, különleges, vibráló hatást adva ezzel az épületeknek.

A késő historizmus templomépítészete továbbra is a középkori egyházi építészetet tekintette mintaképének. Most azonban inkább a romanika templomépületeit vették mintaképnek, hiszen ezek gazdagabb tömegképe, plasztikus, kör alaprajzú saroktornyai, lendületes, félköríves apszisai jól kielégítették a korszaknak a "szoborszerű" épülettömegről alkotott eszményképét. Kedvelték a karcsú, tühegyes sisakkal koronázott, gótizáló tornyokat is. A késő historizáló templomok belső terei általában erőteljesek, súlyos, román stílusú tagozatokkal. E korban ismét szívesen használtak az épületbelső díszítésére élénk színeket.

Camillo Sitte tanításai alapján a városépítészet elvei is megváltoztak. A középkori történeti városok mintájára törekedtek "festői" városképek létrehozására: a barokk felidézésével pedig monumentális városépítészeti együtteseket alkottak, az utcakereszteződések két oldalán kapuszerű épület-párokkal, hangsúlyos kereszttengelyekkel és hatásos utcalezárással. Az unalmasnak vélt, hálós városszerkezetet ferdén vezetett sugárutakkal oldották fel. A körutak mozgalmas képét saroktornyos épületekkel gazdagították.

A késő historizmus stílusában egészen az első világháború kezdetéig számtalan lakó- és középületet emeltek: a historizmus így a kibontakozó szecesszióval is tovább élt. A templomépület jelentős részét egészen az 1940-es évekig a késő historizmus stílusában építették.

A 19. század építészete szervesen illeszkedik az építészet egyetemes történetébe. A historizálás – a történeti hagyományok szerves továbbfejlesztése – a fejlődés egyik lehetséges útja volt ebben az időben. A korszakot végigkíséri azonban egy szerényebb, ésszerűbb és a gyakorlati rendeltetést pontosan kielégítő törekvés is, mely leginkább a mérnöképítészeti, "tisztá" vagy kubusos építészet formájában jelentkezett és közvetlen kapcsolatot teremtett a forradalmi építészet és a korai modern építészeti mozgalmak között.

A historizmus nagy építész egyéniségei, az angol Sir John Soane, John Nash, Sir Robert Smirke vagy Joseph Paxton, a német Friedrich Gilly, Friedrich Schinkel, Georg von Müller, Friedrich Gärtner, Gottfried Semper, a francia Charles Garnier és Jean Eiffel, az osztrák Ludwig Förster, Heinrich von Ferstel és Karl von Hasenauer vagy a dán Theophil von Hansen – a felsorolás még bőven folytatható lenne – ugyanúgy fontos egyéniségei voltak ennek az építészetnek, mint a magyar Polácz Mihály, Hild József, Ybl Miklós vagy Alpár Ignác. Az ő tehetséges és sikeres kortársuk volt Jümmerspach Frigyes magyaróvári építész is, akinek munkássága sajátos módon illeszkedik a korszak európai és magyar építészeti történetébe.

LAPOK A MAGYARÓVÁRI URADALOM XIX. SZÁZADI TÖRTÉNETÉBŐL

Kocsis Sándor

“Azon a messzenyúló síkon, amelyen a szem ellát egészen az osztrák hegyekig, ahol a Lajta a Dunába ömlik, ott fekszik Magyaróvár. A városka lakóinak száma másfélezer; egy részük mundért hord és nagyobb ünnepeken díszes öltözetű zenekar hangjaira felvonnul ... Előszeretettel űzik az ipart, vagy a földművelésből élnek; de vannak még hivatalnokok is, ők a legelőkelőbbek. A várost egy tucat utca alkotja, közülük mindössze kettőt foglalnak el tetszetős házsorok. A legtöbb ház náddal van fedve és igen nedves”, írta a Felsőbb Gazdasági Tanintézet alapítása után három évtizeddel a városról a tanintézet egyik növendéke, de ez a kép fogadhatta Wittmann Antalt, Albert Kázmér herceg magyaróvári uradalmának jószágkormányzóját, a mezőgazdaság fejlesztésének fáradhatatlan ügyvivőjét is 1814 tavaszán, amikor Teschenből Óvárra költözött.

Szekéren mindössze négyórányi volt az út Pozsonytól és ugyanennyi Győrtől – amikor az utak járhatóak voltak. A Fertő tó és a Lajta közti terület jelentős része még nyáron is a víz birodalma volt, s tavaszi olvadások idején csak imitt-amott emelkedtek ki összefüggéstelen földdarabok. Ilyenkor Pozsonyt megközelíteni szinte lehetetlen volt s előfordult, hogy az országgyűlést is el kellett halasztani a vizek levonulásáig (pl. az 1712. április 3-ra, III. Károly koronázására összehívott országgyűlést csak 20-án kezdhették meg). Ez is egyik oka volt annak, hogy az uradalomnak csupán a határait lehetett meghatározni, tényleges terjedelmét csak hozzávetőlegesen: mintegy 90 ezer ha (kb. 156 ezer hold) lehetett Lotharingiai Ferenc császár uralkodása idején (1745-1765), amikor Mária Terézia férje eladta franciaországi birtokait, a pénzen, 2 millió 300 ezer forintért (gulden) megvásárolta az óvári uradalmat az államkincstártól.

Albert Kázmér és felesége, Mária Krisztina az 1766-ban nászajándékkul kapott óvári és tescheni birtok mellé 1780-ban megvásárolta a bélyei uradalmat is, amelynek terjedelme 60 ezer ha volt.

Wittmann – mint főkormányzó – céltudatos rendszerességgel látott munkához. Első lépésként a rezidenciája közvetlen közelében levő *Albertliget* (Albertau) kb. ezer holdját rendezte: csatornáztatta, lecsapoltatta, telkesítette. Itt alakította ki a parkot és később a botanikus és a dendrológiai kertet. Nem véletlenül választotta ki ezt a területet már oda-költözéskor: hivatalának akár az ablakából is szemmel tarthatta a munkálatokat, megismerhette és taníthatta tisztjeit és rögtön itt teremhetett, ha még tapasztalatlan munkatársai megakadtak, hogy segítségükre legyen. De sürgősen kellett a széna is a jószágoknak. Ezért már ebben az évben hozzáfogott a híres málialigeti öntözőrendszer kiépítéséhez.

A Tudományos Gyűjtemény című magyar folyóirat 1824. évi kötetében sajátos útleírást olvashatunk Magyaróvárról, Hegyeshalomról és Márialigetről. Az ismeretlen szerző, aki nevét csak Y-nal jelöli, Utazásbeli Jegyzetek Óvárról, Kismartonról, Fraknóról, s Eszterházáról című írásában elhagyja Magyaróvár és környéke szokványos leírását, a város képét, nevezetesebb épületeit, iskoláit, intézeteit s minden figyelmét az itteni Lajtaszabályozásra és az öntözéses gazdálkodásra fordítja.

Munkája elején a reformkorra jellemző hazafiúi öntudattal vallja, hogy célja a külföldi dolgokkal vetekedő hazai jelenségek leírása, hogy ezáltal is növelje hazánk jó hírét a művelt világban: "Vétek, megbotsáthatatlan vétek, Hazánknek oly jelességeit nem eszmérni, annál inkább esmérven, érzéketlenül venni, melyek valamint Szerzőjüknék nemes erőlködéseikbe telvén, a külföldi ritkaságokkal méltán vetekednek, úgy kitűnésükkkel a minden közhaszonra, és jelesre törekedő Nemzetünkre ditsó fényt deríthetnének".

A szerző elsőként az óvári vár környékét írja le: "Mint bírhatni a folyó és álló vizekkel, a posványos bozótokkal: mint bánnak azokkal a Hollandusok és Lombardiaiak; mint kellessék azokkal bánniuk a pallérozott mezei gazdáknak; szembeűnő tanuság előttünk a Móvár melléke. Ez hajdan, míg a Vároknak legnagyobb erőssége az ő vizekkel környülvételekben lenni tartott, Lajta vizétől bekerítetvén merő víz, posványoság és bozót vala: időről időre új új kiöntéseket szenvedett. Tudós mester-kezek alá jutván, vadon színét leveté; meddő kebelét megnyitá; s nemesebb növények természetésére fordítá; a víz áztató célját visszanyeré; a Lajta folyó szabados kiöntéseinek gát vettetett. A vizes sántok medrében már zöldséges és fás kertek s partjain baraczk trillázok diszlenek, posványiban számtalan nyár-szil-tölgyfák viritanak, és árnyékos soraikkal gyönyörködtetnek a veteményes kertek főzeléket teremne, a fa-iskolák nevendékeket hajtának, mellyekkel neveiket szaporítják, a bozótosok agg szénát bőven teremnek két akol Merinosz birkának, és számos Helvetiai teheneknek istállóknak tarthatásokra. Ez számos csatornák nyitogatásával eszközöltetett; mellyek az álló vizeket a Dunába vezetik, a Lajtának áradásakor a felesleget kebeleibe fogadják, és a kerteket, réteket áztatják egyszersmind szélőkben."

A vár északnyugati oldalán ma is megvan ama széles ároknak a maradványa, amely a Lajta fölösleges vizét vezette a Dunába, útjában kerteket és réteket öntözve. A vízmérnöki mű precíz leírása a továbbiakban: "Hogy ama dombos része, melyen áll a Helvetiai tehén major (itt készítették ama híres sajt), szükséges víz és nedvesítés nélkül ne maradjon, az előtte folyó csatornán forog egy magános kerék, mely talpain lévő lapátjaival a vizet egy tetején fekvő csatornába emelgeti, mellynek egy-egy része a Majort elégíti ki: a másik pedig a rétnak nedvesítésére szolgál, egy szívócső segedelmével, mellyet azon kerék csákyájánál fogva tart mozgásban. Illy szívócsők emelnek vizet a Lajta vizén lévő tizenegy kerekű Malomnál Sör és pálinka házakba is".

A magyaróvári uradalom üzemait kiszolgáló vízrendszer leírása után menjünk tovább utazónkkal: "Ha ezen vízi művek Hollandiába idéztek, úgy a Hegyes Halmi rétáztatások Lombardiába tesznek át elméledésünkben. Ez a Helység; (Schtrass-Sommerey) Óvartól, a Bétsi utban, Bruck felé, fekszik két órányira. Ama térség melly jobbra felől esik, egykor pusztá, meddő kopárság volt résznyire, résznyire pedig Lajta vizének gyakor kiáradásának alája volt vettetve; most mesterséges rétté változott; neve Mária ligete (Marien-Au)." Mária-ligetnek a Lajta két oldalán elterülő 1600 holdnyi határát öntöző-csatornákkal látták el a Lajtából elvezetett vízzel.

A csatornarendszer részletes leírása után a munkálatok értelméről ír a szerző: "E költséges gazdaságbeli intézetnek céljai s hasznai e következők: 1/ A széna szaporítása. A kopár, száraz részek, többnyire föl is szaggatva s nemesebb füvekkel bevettetve lévén,

bővebb termésre birattatnak .. 2./ A fanevelés ezen erdőten környékében: az árkoknak két szélei mindenütt nagy és kis fákkal béléven ültetve, milliommnyit erő erdőt neveltének ... 3/ E nagy lapálnak a Lajta kiöntéseitől való megmentése”.

A leírás szerint Magyarországon nincs párja e “szénaszaporító intézet”-nek, amely “többféle kellemekkel is diszesül”. E diszek a kavicsos utak kétoldalt fasorokkal, “a Herczegi mulató házacska”, a megrendezett vizek, amelyek Velenice lagunáit idézik, a kis tó” mellyen Uszó-talpon tánczolva vigadtak a falusi Ifjak Ő Cs. K. Herczegségökben Károlynak és Henriettének ott létökben: a muzsikusok kis hajókon forogtak körülöttük; a tó pártáztatja ki volt rakva szebbnél szebb virágokkal. A vig nép úgy látszott a víz színén lebegni, mint néminémű tündérség”.

Az idill színes leírása után ismét visszatérhetünk az ésszerűen rendezett gazdaságba:

“A Lajta folyón forgó hat kerekű malmon belül áll más, egy nagyobb tó, melly a halak tartására, az evedés multságára, és a kiöntés elfogadására is szolgál egyszersmind. A rétnék kapujához közel van a Helvetiai tehén-istálló építetve, mellyben 80 darab bika és üsző borjuk nevednek a Majoros lakásával együtt; beljebb vannak két diszes juh-istállók ... S ezen egész jeles Intézetnek N. Wittman Antal Fő Igazgató Úr, és T. Negli Olasz vizmester az eszközlője”.

Wittman legfőbb teendője főkörmányzóságának első éveiben a vizek szabályozása volt. 1813-ban, éppen Óvár-ra költözése előtti esztendőben nagy áradás következett be és elmosva a már 1762-ben épült gátakat, megbénította a közlekedést. Eredményeit látva és szakértelmét felismerve a megye rövidesen felkérte Wittmant, hogy készítse el Moson vármegye vízszabályozási tervzetét.

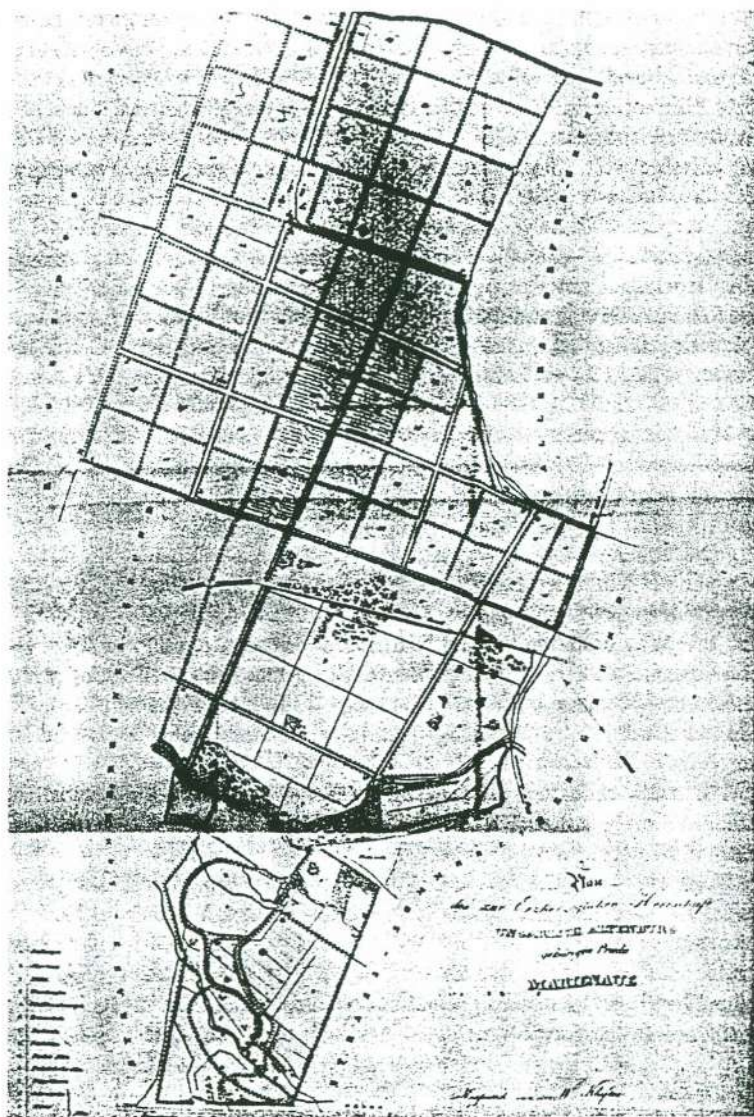
A vízmentesítést meliorálás, telkesítés követte. Szabályos négyzeteket alakított ki utakkal, melléjük fasorokat telepített, majorokat épített, kialakította a birtokigazgatási kerületeket. A mocsaras területek folyamatosan csökkentek. Kezdetben több lett a legelő és a rét, majd a szántó is növekedett. A racionális megoldásoknak azonban útját állták néhol a szanaszét elhelyezkedő jobbágytelkek. Nem csekély rábeszélőképességének és emberismeretének köszönhetően, szabad megegyezéssel – olykor engedmények által – sikerült az uradalmi telket egyesíteni.

1832-ben a teljes birtok terjedelme 147 ezer kh. Ebből 43 ezer hold az úrbéri rész, de 14 ezer parlagon hevert, tehát csak 29 ezer hold hozott jobbágyi szolgáltatásokat. Ekkor azonban már 10 856 holdat tartott saját kezelésében Wittmann. Ez a következőképpen oszlott meg: Albertliget: 600, Henriettenau és Carlau: 70, Hauptmannwiese (műveletlen): 130, Bordács: 1100, Márialiget: 1200, Wittmannshof: 3000, Farkasbrunn: 1300, Császárrét és Hanság: 1756, erdő és rét: 1700.

Az állattenyésztésben is kiválóan bizonyult Wittmann. 1812/13-ban az uradalom állatállománya: 15 ezer körüli juh, 50 ökör és 6 ló.

A juhállomány javítása, fejlesztése volt az első teendő. “1816-ban már 400-nyi darabból álló foka hajtattott be Franciaországból és a bordácsi mezőn (Sachsenfeld) ... szállásolták el.” 1817-ben 200 merinóit hoztak Spanyolhonból, 1818-ban további 727-et, ezeket mind a henriettenau majorban helyezték el. 1819-ben még 300 juh érkezett a szász király ajándékaiként. Előtte, 1818 őszén a szász királytól három kos és kilenc anyabirka került már ide, nyilván vérfrissítésre csereként, “mely a magyar birkatenyésztésre nézve igen nevezetes és megjegyzésre méltó.”

A juhállomány 1832-re 42 ezer körül mozgott, továbbá 400 szarvasmarhája és 30 lova volt az uradalomnak.

Márialiget. Wittmann Antal rajza
Hansági Múzeum archivumból

Tapasztalatait, kísérleti eredményeit Wittmann sietett írásba foglalni, hogy mások is okulhassanak belőlük, és nem röstelte bevallani, ha csak részleges eredményt ért el. *A legkiválóbbak erénye ez: biztos a dolgában és bátran vállalja az írásbeli közlés kockázatát.*

Bármíhez fogott Wittmann, zsenialitása mindenben megnyilvánult. Akadt, aki mérnöki szintű műszaki tudását csodálta, meliorációs tevékenységét emelte ki. 1832-ben a bécsi Landwirtschafts-Gesellschaft (mezőgazdasági egyesület) háromtagú küldöttsége kereste fel Óvárt, hogy tanulmányozza Wittmann eredményeit. Terjedelmes és igen érdekes beszámolójában ezt írja többek közt Burger: Wittmann "igen nagy szolgálatot tett az osztrák mezőgazdaságnak avval, hogy az öntözés művészetének valamennyi formáját bemutatta, és mintával is szolgál, amit csak meg kell tekintenünk és meggyőződünk arról, hogyan húzhatunk a látottakból szemmel látható hasznot".

Egész életműve az utókor tiszteletére érdemes. Még sincs abban semmi túlzás, ha legmaradandóbb alkotásaként a tanintézet jelöljük meg: *ő volt a sugalmazója, szellemi alapítója az intézetnek, s ezen keresztül a mai Mosonmagyaróvári Mezőgazdaságtudományi Karnak.*

Az uradalom XIX. századi történetének első harmadában minden kétséget kizáróan Wittmann Antal tevékenysége volt a meghatározó. Ezt igazolja az is, hogy a tulajdonos, Albert Kázmér herceg alig hét évi működése után már összes birtokainak jószágkormányzója tette, és ezt a tiszttét 1814-től 1840-ig töltötte be.

Időközben a herceg 1822-ben meghalt, feleségét 27 évvel élte túl. A birtok további tulajdonosai:

1822 – 1847: Károly Lajos főherceg

1847 – 1895: Albrecht főherceg

1895 – 1936: Habsburg Frigyes főherceg (Trianon utáni birtok)

1937 – 1955: Ifjabb Albrecht (1945 után csak a magyar birtokrész)

1955 – Waldbott Pál báró (1945 után megmaradt féltoronyi birtokrész, jelenleg 2 és fél ezer hektár)

A XIX. század első felében két nagy jelentőségű szervezési-gazdálkodási folyamat zajlott le az uradalom történetében. A szervezési tevékenység összefüggésben volt a jobbagyrendszer megszűnésével, a másik folyamat pedig a föld hasznosításával függött össze.

A magyaróvári uradalom területe, amikor magánkézbe került, mintegy 90 ezer hektár volt. 1847-ben területe már 10 ezer hektárral kevesebb lett, annak ellenére, hogy időközben a lapterületek lecsapolásával újabb területeket nyertek. Ebben az időben a falvak népe kezelte a falu térségében fekvő termőföldet. Minden település annyi földet művelt, vagy hasznosított, amennyire képes volt. Az uradalom talán legnagyobb jövedelemforrása a tized volt, amit kiegészített a malmi, sörgyártási tevékenység. A birtok mintegy 20 ezer hektár nagyságú, saját kezelésű területe 1870 – 1890 között alakult ki.

Az uradalomban a XIX. század folyamán a szántóföldek hasznosításának céljai (a művelési ágak) folyamatosan változtak. Ez összefüggött azzal a körülménnyel, hogy a nagybirtok – kialakulásának idején – döntően legelőkből és mocsarakból állt. Ezeknek a területeknek a lecsapolása és átalakítása révén a szántóterület folyamatosan növekedett. A művelési ágak változásával együtt járt a gazdálkodás egyéb elemeinek változása is.

Jelentős bevétel származott az átvonuló marhakereskedelemből, hiszen a terület alkalmas volt legeltetésre, pihentetésre és a lesóványodott állatok feljavítására. Az elszámolás és bevétel alapját az állatlétszám és az itt töltött napok száma határozta meg.

“Márialigeten és Magyaróváron hatalmas tejgazdaságot létesítettek és a tejet, melyet vidéken nem adtak el, feldolgozták az igen keresett sajtának. A magyaróvári majorságban máris ott található az eredeti svájci tehéncsorda a remek bikákkal, innen kerülnek ki időről-időre a többi majorságok tenyészállatai is” – olvasható a 30-as években megjelent írásban.

Wittman a majorokat az árkokkal és fasorokkal körülkerített területek közepére építette, és egyik végére azonnal falvakat és cselédséget telepített. Minden major területét tíz mezőbe osztotta, 40-100 holdnyi nagyságban és ezeket itt még ismeretlen, de kipróbált talajművelő eszközökkel műveltette meg. 40-50 holdas burgonyatáblák voltak ekével zsinóregyenesen beültetve és töltögetve, ugyancsak hasonló méretű kukoricaföldek, hasonló rendszerességgel.”

A márialigeti öntözőrendszerről már szó esett, de nem mehetünk el szó nélkül a Hanságban végzett óriási méretű csatornázási munkákról sem, amelyekkel szintén útépités, fasorok telepítése, majorok létrehozása járt együtt. Érdekes összekapcsolódás figyelhető meg: csatornázás, fásítás, vaseke, vasborona. Az uradalomban a század közepére már régen nem a “Jantsi maga szántja veti, Jantsi maga meg is eszi” mondás és történet a jellemző. A hansági munkálatokhoz feltehetően Wittman felhasználta Laáb Gáspárnak, a bezenyei születésű mérnöknek a Hanság lecsapolására a XVIII. század második felében készített rendkívüli figyelemre méltó terveit is.

1851-ben a londoni világkiállításon a cs. kir. földművelésügyi minisztérium aratógépeket vásárolt. Ezeket a Magyar-Óvár Felsőbb Tanintézet kapta ajándékba és 1852-ben kerültek bemutatásra. Joggal feltételezhetjük az uradalomban történő üzembe állításukat is, hiszen Thallmayer közlése szerint (1881.) Budapesten a Mc Cormick-, a Massey-, a Wood- és a Continental - félé kéveköto gépek mind kaphatók.

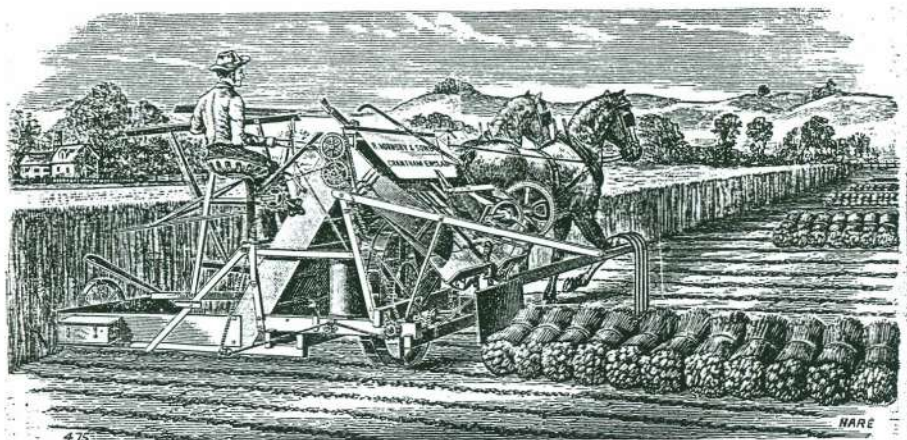
“Az aratógépek mostani fejlett állapotának egyelőre meg lehetünk elégedve, mert azok a tényleges szükségnek elég jól megfelelnek és nagyobb részük elég egyszerű és tartós szerkezetű; törekednünk kell azonban a létező szerkezetek közül a viszonyoknak legjobban megfelelőt választani” (Lázár, 1885, Budapest).

Érdekes adat áll rendelkezésünkre ugyancsak Thallmayer közlésében (1886.), hogy “az első gözkevel a monarchiában 1861. június 20-án Köpcsényben (Moson-megye) volt az első próba (12 LE mozdony és 6 vasú eke). Ezt követte Dreher schwechati birtokán 1861. november 12-én Ő felsége királynak jelenlétében végzett szántás egy Fowler-féle gözkevel”.

Megjegyzés: 1884-ben Thallmayer Viktor vette át az építészet előadását az első magyar nyelvű évfolyam indulásakor Jummespach Frigyesztől az időközben akadémiai rangra emelt felsőoktatási intézetben. Együttal a magyar-óvári m. kir. gazdasági eszköz és gép-kisérleti állomás vezetője.

Az előzőekhez nem nehéz csatlakoztatni a mosoni Kühne-gyár gépeit, amelyekből az uradalom a kezdeti időtől vásárolt, és a századfordulón jelentős számban üzemeltetett. A főhercegi uradalomban az 1911-ben kiadott statisztikai adatokból kiemelve a következő gépek vannak használatban:

5 kétmozdonyú gözeke-garnitúra, 46 vetőgép, 8 kéveköto aratógép, 11 kaszálógép, 19 gözcséplő garnitúra, 44 aratógép, 15 tengeriszár-tépő, 5 tengeri morzsoló gőzerőre, 1 gőz szénapréselő, 7 szénaprés, 8 műtrágyaszóró.

Kéveköti aratógép az 1870-es években
Fuchs J.M. (1871) könyvéből

A korszak, az iparosodó XIX. század jelképe – minden kétséget kizáróan – a vasút volt. Az acélsínek mindenhová behatoltak: bányákba, ipartelepekre, mezőgazdasági üzemekbe. A vasút révén világtól elzárt kis közösségek, eldugott falvak és isten háta mögötti városok kapcsolódhattak be az érintkezésnek immár az egész világot átfogó hálózataiba.

Az uradalomban az "1883. és 1884. évben épített s 1885., 1891. és 1892-ben szárnyvonalakkal kiegészített lóvasút Albertkázmér, Jessemajor, Kleylemajor és Albrecht-föld nevű kerületeket érinti és 1 .10 m nyomtávolság mellett 32 km hosszú. A lóvasút a Hanságból indul ki és a magyar államvasútnak Hegyeshalom állomásáig halad, ahonnan Rohrerföld, Albrecht-föld, Albertkázmér, Jessemajor és Kleylemajor kerületeket közvetlenül, ellenben Wittmannmajor, Frigyesmajor, Márialiget, Károlymajor és Paprét kerületeket közvetve köti össze. A lóvasúton a tej, a vásárolt takarmány, a szemes gabona, széna és egyéb anyag, valamint a hansági széna és tőzeg, s végül azon idegen felek gabonája is szállítatik, mely a márialigeti malomban őröltetik meg. Évi forgalom körülbelül 200.000 q."

Teljes kiépülésekor a pálya megközelítőleg 90 kilométer hosszú volt, összeköttetést jelentett az összes kerület, a malmok, a sörgyár, a sajtgyár, az erőművek, a központi gépgyártó és az állami vasút között.

A hegyeshalmi raktárház célszerűen a lóvasút végállomása mellé épült fel. A következő szakasz pedig a mosoni vasútállomásról indult ki, Krisztina-major-Újudvar-Kisudvar, illetve Császárrét-Hanság térségébe.

A villamos erőátviteli telep az albertkázmeri majorban létesült, ugyanitt működött a gépgyártó műhely, amely "oly célból épült, hogy ott az összes gazdasági gépek és eszközök kijavíttassanak, s így azok állandóan jó karban legyenek." Teljesíti ezenkívül az összes vízvezetéki és épületlakatos munkát is.

A XIX. század második felében az iparágban lezajlott technikai forradalmat követően csak a nagy kapacitású és korszerűsített malmok maradtak versenyképesek – ezek közé tartozott a márialigeti és az óvári malom. Említést kell tennünk a sörgyártásról, az uradalom sörházairól.

S egyszer talán valaki elindul Bécsbe megkeresni és újranyitni a központi tejcsermokat, amely "elárusítja a tejen kívül azt a sajtot, vaját és azon malomipari cikkeket, amelyek a magyaróvári béklyei és tescheni uradalom részéről a tejcsermókba szállítatnak". Az uradalom 1910-ben 62 fióküzletben 12 millió 569 ezer liter tejet adott el.

Zárszó

Az eredeti céloknak megfelelően az uradalom XIX. századi történetében lapoztunk. Természetesen sem a teljességre, sem kimondottan az építészeti érintő fejezetek összekapcsolódására illetve ezek kiemelésére nem törekedhettem. Igaz, sem a talajművelő és vetőgépek, sem az aratógépek önkényes említése nem nélkülözheti a mezőgazdasági termelés minden követelményét ismerő építész jelenlétét. Gépjavitóműhely, malom, vasút, villanytelep, iskola, tehenészet, sörgyár – nagy lecke az építészeknek.

Felhasznált irodalom

- A magyaróvári főhercegi uradalom statisztikai adatai (1911). Mosonmagyaróvár.
Borsa Károly (1973): A magyaróvári vár. Mosonmagyaróvár.
Egy múlt századi leírás... (1824). Pest-Buda.
Frigyes főherceg magyaróvári és csonka-béklyei uradalmi (1930). Budapest
Fuchs J.M. (1871): Közlemény a magyar-óvári m.kir. gazdasági eszköz és gépkísérleti állomás köréből. Pesti könyvnyomda. Pest.
Kettinger – Nagy – Tímár (1991): A Magyaróvári Nagybirtok története. Budapest.
Lázár L. Pál (1885): Az aratógépek. Budapest.
Thallmayer Viktor (1886): A gőzgépekről. Magyar-Óvár.
Varga Imre – Borsa Károly (1976): Wittmann Antal születésének 200. évfordulójára. Mosonmagyaróvár.
Vörös Antal (1968): Óvár, Óvár ... Budapest.
Wallshausen Gyula (1993): A magyaróvári felsőoktatás 175 éve. Mosonmagyaróvár.

Jummerspach Frigyes, az építész

Lenzsér Imre †

Előszó

Az egykori magyar nagybirtokos uradalmak építészete – mely a hazai építészettörténet egyik sajátos műfaját képezi – még nagyrészt kutatásra, feldolgozásra és publikálásra vár. E témához kíván szerény adalékot nyújtani Jummerspach Frigyes magyaróvári főhercegi uradalmi építész tevékenységét ismertető munkám. Az építésről mindeddig csak a korabeli bécsi sajtóban jelent meg néhány méltatás.

A történeti Moson vármegye tekintélyes területére kiterjedő magyaróvári Habsburg-uradalom a 18. század utolsó harmadától kezdve jelentős fejlődésnek indult. A hosszú évtizedek alatt leromlott állapotú épületek egész sorát hozatták rendbe az uradalom új tulajdonosai, Albert Kázmér herceg (1738-1822) és felesége, Mária Krisztina főhercegnő (1742-1778). A felújítások igényességére jellemző, hogy azok tervezését és irányítását a neves bécsi építész, Franz Anton Hillebrandt (1719-1797) végezte. A felternyyi kastély bővítése, a magyaróvári és rajkai kastélyok felújítása, számtalan templom rendbehozatala, új templomok építése fűződik Hillebrandt nevéhez. Ő tervezte az uradalom adminisztrátorának – Leopold De Paulinak – pozsonyi palotáját is.

A főhercegi pár templomépítő tevékenységét VI. Pius pápa is nagyra értékelte és azt becses ajándékkal, védőszentjeik (Szent Augusztusz és Szent Krisztina) 1776-ban kelt pápai adománylevéllel hitelesített teljes csontereklýéinek küldésével ismerte el.

A magyaróvári főhercegi uradalom közel kétszáz éves történetének 18. századvégi jelentős építészeti tevékenységéhez mérhető korszak a mintegy száz évvel későbbi, amikor is az uradalom birtokosa Albrecht főherceg (1847-1895), építészete pedig Jummerspach Frigyes volt.

A főhercegi uradalom levéltára 1956-ban az Országos Levéltár-i tűzvészben semmisült meg, a helyi levéltárban és a Hansági Múzeumban csekély és szerény dokumentum áll rendelkezésre az építész munkásságáról. Nagy segítséget jelentett viszont az a támogatás, amely a Jummerspach leszármazottak néhány tagjának részéről nyilvánult meg archiv fényképfelvételek és egyéb dokumentumok másolatainak szíves átengedésével.

Jummerspach Frigyes halálának 100 éves évfordulójára történő megemlékezésre alkotásainak csak egy részét sikerült számba venni. Az épületekről csak felsorolások, tájékoztató ismertetések készültek. Jummerspach alkotásainak kutatása, természetesen, ezen évfordulóval nem zárulhat le, hanem főleg a főhercegi uradalom ma Ausztriához tartozó, továbbá a szintén Albrecht főherceg tulajdonában volt bényei – Baranya megyei – területein, melynek egy része ma szintén határon túl található, érdemes a kutatást folytatni. Jummerspach Frigyes munkásságának építészettörténeti értékelése, kritikája, majd csak a teljes életmű ismeretében végezhető el.

Az építész munkásságának megismeréséhez nyújtott sokrétű segítségért ezúton fejezem ki köszönetemet

Benyovszky Móricznénak, a Jummerspach család története kutatójának (Budapest),

Dávid Ferenc művészettörténésznek (MTA, Budapest),

Enzsöl Imre muzeológusnak (Hansági Múzeum, Mosonmagyaróvár),

Körmendy László kutatónak (Hannover, Németország),

Szählender Klárának (Bethlenfalvy Lászlóné, Majthay Antalné), Jummerspach Frigyes dédunokájának (Mosonmagyaróvár),

Dr. Mezős Tamás egyetemi docensnek (BME, Budapest),

Mihály Ferenc ny. levéltárosnak (Mosonmagyaróvár),

Thullner István helytörténésznek (Mosonmagyaróvár).

Jummerspach Frigyes élete

Jummerspach Frigyes 1819. december 8-án Bécsben született. Édesapja Johan Jummerspach (1783-1856) bonni származású építőmester volt, aki rajnai szövetséges vértesslovasként részt vett a nevezetes asperni csatában. Napoleon hadseregével érkezett Bécsbe, itt ismerkedett meg a regensburgi születésű Johanna Thomassal (1784-1858), akivel házasságot kötve a császárvárosban telepedett le. Johan Jummerspach építőmesteri munkássága ismeretlen.

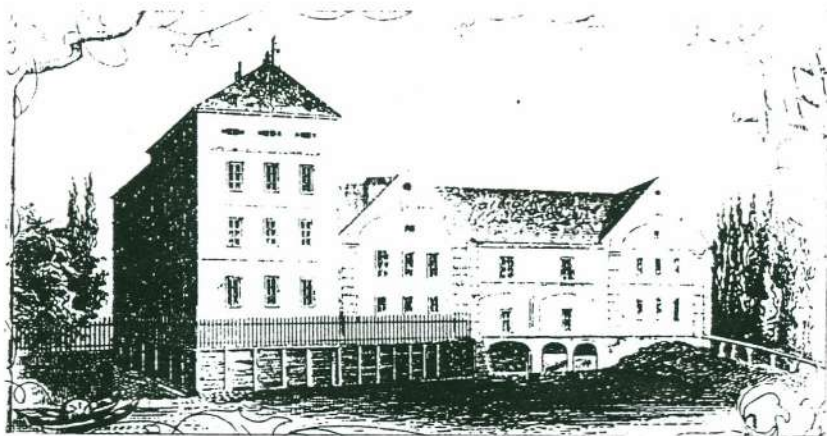
A házaspár egyetlen gyermekének, Frigyesnek ifjúkori érdeklődését a színészet keltette fel. Az iskolájához közel lévő Leopoldstadt-i színház előadásait, próbáit látogatta szorgalmasan, a színészi hivatás volt az álma. Szülei óhajának eleget téve mégis az építészpályát választotta, a színészet és az irodalom iránti erős vonzódása azonban egész életét végigkísérte.

Tanulmányait a bécsi Képzőművészeti Akadémia Építészeti Szakán kezdte. A kor szokásának megfelelően akadémiai tanulmányaival párhuzamosan a kőműves szakmát is elsajátította. Az akadémiai szünetekben mint kőműves tanonc dolgozott, de esténként a Burgtheater-t látogatta; éjjelente klasszikus írók műveit olvasta. Három év után a bécsi St. Stephan Hutában szabadult, mint kőművessegéd. Az akadémia elvégzését követően – fizetés nélküli gyakornokként – az Udvari Építészeti Hivatalnál, a Hofbauamt-nál dolgozott. Szabadidejét rajzolással, rajztanítással töltötte. Gyakornokságát a nála alig idősebb, de Bécs már neves és kedvelt építészének, a később lovagi címet is elnyert Johan Julius Romano (1818-1882) műtermében folytatta.

Jummerspach Frigyes Magyaróvárra kerülésének körülményei nem ismertek, mindenesetre 1845-ben a magyaróvári főhercegi uradalom kéthavi próbaidő után, mint uradalmi építész, alkalmazta. Még ez évben Bécsben házasságot kötött ifjúkori választottjával, a morvaországbeli Mark Turnau-ban született Péter Franciskával. Első gyermekük – Antónia – is még Bécsben született. Jummerspach családjával és a már hatvan év feletti szüleivel együtt költözött Magyaróvárra. A család otthona az egykori "Sóház" épületében volt az uradalom többi tisztviselőjével együtt.

Már a 19. század elejétől a főhercegi uradalom az egyik legjelentősebb mezőgazdasági termelő birtok volt, ahol a gabonatermesztést követően az állattenyésztés is jelentős ágazattá vált. Számottevő volt a mezőgazdasági termelésen túl a termékeket feldolgozó ipari tevékenység. 1847-től az uradalom új tulajdonosa, Károly Lajos főherceg fia, Albrecht főherceg lett, akit Jummerspach közel ötven éven át hűséggel szolgált.

A tucatnyi mintagazdasággá fejlesztett területben, illetve majorban, az 1850-es évektől épülő mezőgazdasági és egyéb ipari létesítmény tervezése és kivitelezése jelentette az elsődleges feladatot Jummerspach számára. Munkája azonban nem korlátozódott a mezőgazdasági építkezésekre, hiszen több középület, laktanya, kápolna felépítése is az ő munkáját dicséri. Az uradalom, sőt a vármegye határain túl is munkálkodott. Több helyre hívták, ahol szakértelmére szükség volt. A kassai Mezőgazdasági Intézet építésénél a minisztérium megbízásából működött közre.

A főhercegi malom távlati képe

A Loyd Kereskedelmi Társaság könyomatának másolata. 1852.

A gyakorlati építészeti munkálkodása mellett mérnök és építész elődeinek példáját követve már az uradalomhoz kerülését követően a magyaróvári Gazdasági Tanintézetben oktatást vállalt. Szakirodalmi munkássága során könyvet írt a mezőgazdasági építészetről, több tanulmánya jelent meg a bécsi Landwirtschaftliche Zeitung-ban, s ugyanott munkásságáról is több ízben emlékeztek meg.

Szerteágazó szakmai feladata mellett – természetesen – hódolt a színészet iránti ifjúkori szenvedélyének is. Magyaróvárra kerülve hamarosan amatőr színházat szervezett, amelyet éveken át vezetett. "Úri bika" néven társaságot alapított, ahol irodalmi felolvasásokon túl saját verseit adta elő. Jótekonny célú hangversenyeket rendezett. Tagja volt a magyaróvári Férfidalárdának és a Mosonmegyei Történelmi és Régészeti Egyletnek.

Bár jól érezte magát Magyaróvárrott, sajnálatos, hogy minden igyekezete ellenére nem tanult meg magyarul.

A Jummerspach házaspár – a Bécsben született Antónia mellett még további hat, már Magyaróvárrott született gyermeket (Károly, Natalia, Hermina, Johanna, Helena, Frigyes) nevelt fel.

Jummerspach Frigyes 1898. november 7-én Magyaróvárrott hunyt el, s a helyi temetőben helyezték örök nyugalomra.

Jummerspach Frigyes építészeti munkássága

Az uradalom épületei

Jummerspach építészeti munkássága a főhercegi uradalomban a magyaróvári vár közvetlen szomszédságában található többszáz éves **malomnak** az újraépítésével kezdődött. A Lajta folyó bal- és jobb partján állott épületeket avultságuk és a folyó általi alámosások miatt le kellett bontani. A Jummerspach által tervezett és épített új malomépületek a folyó felett átívelve, mintegy 12 m hosszban összeépültek, ezzel egy egységes tömegű malomépület alakult ki. A 12 örlőköví malom újraépítésével együtt a kapcsolódó nagyméretű magtár is felújításra került. Az osztrák LLOYD Kereskedelmi Társaság által 1852-ben készítettet könyomaton látható a szimmetrikus elrendezésű malomépület, egyszerű tömegformálással, visszafogott homlokzati klasszicizáló vakolatarchitektúrával. Az épületsarkok kváderes vakolatú kihangsúlyozásával, az oromfalakon kosárgörbeves vakolatdiszítésekkel, tagozott fő- és osztopárkányokkal egyszerű, mégis impozáns épület.

Még Jummerspach tervezésével és vezetésével készült közel negyven évvel később – 1883-ban – a malomépületek két, valamint két és fél szintű emeletráépítése. A rendkívül igényes belsőtéri ácsszerkezetek ma még láthatók.

Szintén 1847-ben épült a malom üzemvitelének biztosítására Lucsonyban – ami akkor még önálló település volt – egy nagyobb méretű gépműhely, ahol a javítások mellett egyszerűbb mezőgazdasági gépeket is tudtak gyártani.

A malom melletti magtárépülettel közel párhuzamosan helyezkedik el az egykori **sörfőzőház**, amely még 1710-ben épült. Egy, a századforduló táján készült fényképen látható a múlt században felújított Magyar utca felőli főhomlokzat, amely a játékos kialakítású kéményekkel hangulatos utcaképet mutat. A sörfőzőház **hűtőházának** létesítésére Jummerspach 1865-ben készített tervet. A kétszintes épület egy régebbi épület átalakításával és bővítésével került az udvari részen felépítésre.

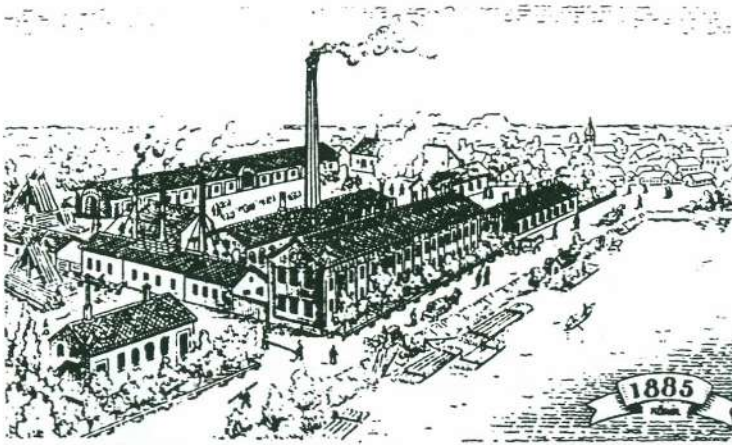
Húsz évvel később – 1885-ben – készítette Jummerspach a sörgyár **malátaszárítójának** terveit. Földszintes, építészetileg egyszerű kialakítású épület.

Az uradalom számtalan malommal rendelkezett, ezek közül az egyik legismertebb az 1860-ban bővített és felújított **márialigeti rozsmalom**.

A főhercegi uradalom gazdasági kerületeit, majorjait még a 19. század elején Wittmann Antal jószágkormányzó alakította ki és fejlesztette azokat mintagazdasággá. Az 1850-es évektől új termelési ágazatként a tejpar fejlesztésére került sor. Mosonban, Magyaróvárton és a többi gazdaságban tehenészeti telepek, tejházak, tejcsarnokok és sajtgyárak épültek. Ezek az építés idején korszerűen, hangulatosan felépített földszintes épületek építészettörténeti értéke nem számottevő. Néhány kisebb épület ezek között erősen átépítve és több funkcióval rendelkezve még megtalálható, közöttük pl. a magyaróvári tehenészeti istálló, tejház, víztorony stb.

Az uradalom a mosoni kikötő közvetlen közelében 1806-ban építtette a Donau-Schüttkastent, a dunai gabonamagtárt. A Szabadságharc során 1848 decemberében a Görgey vezette, Győr felé visszavonuló magyar lovascsapat a magtárt felgyújtotta. A leégett épület romjai szintén a már hivatkozott könyomaton láthatók. Albrecht főherceg 1853-ban jószágkormányzójának – Zimmermann Károlynak – javaslatára hozzájárult, hogy a romos magtárépületből **cukorgyárat** létesítsenek. A Mosoni Dunával párhuzamosan épített, harántfófalas szerkezetű, egyemeletes épületről terv, vagy korabeli ábrázolás nem áll rendelkezésre, csak egy 1885-ben készült távlati rajz, amely nagy valószínűséggel még az eredeti cukorgyár épületét mutatja. A főhomlokzat erőteljes függőleges lizénaosztást mutat, vízszintes osztások nélkül. Az enyhe lejtésű

tetőszerkezeten a Duna felől tucatnyi ablak látható. A cukorgyár a második legnagyobb ilyen üzem volt az országban évi 10-12 000 q finomított cukor előállításával.

Az egykori mosoni cukorgyár távlati képe
A Mosonmagyaróvári Mezőgazdasági Gépgyár Története. 1966. alapján

Jummerspach Frigyes feladatát képezte az uradalom sok kis létesítményének megépítése is. Ilyenek a gépkísérleti állomás, a szesz- és likörgyárak, vasöntödék stb. 1860-ban készült a Magyaróvártól néhány kilométerre lévő Lóvári erdőben a főhercegi vadászház. Egy nagyobb méretű **szellérház** épült a mosoni Alsó-Fő utcán, 1874-ben. Az oromfalával az utcára tájolt épületen is elhelyezték, mint több más épületen is az „E.H. Albrecht 1874.” feliratú emléktáblát. Ezekon a táblákon mindig az adott épület építési idejét tüntették fel.

A hegyeshalmi vasútállomással szemben épült 1884-ben a hatalmas uradalmi **terményraktár**. A közel 1200 m² alapterületű magtár 15 000 q szemestakarmány tárolására volt alkalmas. A süllyesztett padlasterű épület két szintje szolgált tárolásra. Korszerű fedélszékekkel, fafödémekkel, falazott homlokzati tagozatokkal, a vasúti átrakodáshoz szükséges rámpával készült, a főhomlokzatán kisméretű ablakokkal és szellőzőkkel, a végfalakon félköríves díszítésekkel.

Jummerspach több régi épület bővítésén, átépítésén is dolgozott, de ezek a részletek nehezen azonosíthatók. Ilyen munkák pl. a számvéviségi épület bővítése, a „Sóház” belső átépítése, a felteronnyi kastély épületeinek átalakítása stb.

Jummerspach Frigyes néhány középülete

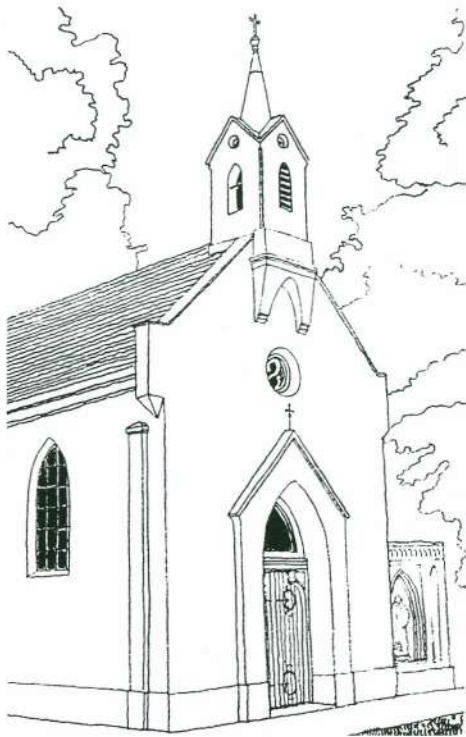
Moson vármegye, hogy lakosságát a katonai beszállásolástól tehermentesítse a Fertő tó partján lévő egykori járási székhelyen, Nezsiderben (Neusidl am See) egy századnyi lovasság elhelyezésére szolgáló **kaszárnya** építéséhez kezdett. A mintegy négysszázezer forint értékű létesítmény terveit 1851-ben készítette Jummerspach. Az építés 1853-60 között zajlott az építész irányításával.

Az átriumszerű beépítés két részből áll, egy kétszintes főépületből, valamint egy földszintes részből. A nagy udvarokat körülölelő épületek követik a hagyományos kaszárnyakialakításokat. Az első részben a tiszti és a legénységi körletek kerültek elhelyezésre a kiegészítő (konyhák, étkezdék, társalgók, fürdők stb.) egységekkel. A

földszintes szárnyban az istállók helyezkednek el. Klasszicizáló építészeti stílusban tervezett épületegyüttes, szimmetrikus alaprajzi és homlokzati rendszerekkel, kihangsúlyozott főbejáráttal, amely felett ormfalas lezárás készült. Az épületsarkokon és az ablakok kiosztásával meghatározott függőleges, kváderes vakolati lizénák, húzott tagozatú koronázó- és osztopárkányok díszítik a homlokzatokat.

A magyaróvári Kapucinus utcában – ma Hámán Kató utca – a Hildegard Jótékony Nőegylet megbízására a Jummerspach tervezte óvodaépület 1882-ben került felépítésre. A következő évben pedig egy kis kápolna létesült, 1885-ben az apácák lakását bővítették, végül 1886-ban az óvodát nagyobbitották. A saroktelken elhelyezkedő két különálló földszintes épület egymásra merőleges elrendezésű. Igényes és hangulatos homlokzati megjelenéssel tervezett épületek, középső, kis pártázatokkal, képekkel, feliratokkal. Vízszintes vezetésében megtört füles ablakkeretezések, igényesen megépített ormfalak vakolatarchitektúrákkal.

Az 1860-as években került sor az egyemeletes **Fekete Sas szálloda** és étterem átépítésére, homlokzati felújítására. A munkálatok során az új, ikresített szegmensíves ablakok beépítésével, új nyíláskerekezéssel a homlokzat elvesztette eredeti barokk megjelenését. Egy régi fotón a főhercegi kis tábla is látszik még a homlokzaton.

A magyaróvári Hildegárd-kápolna
Rajz: Lenzsér P. – Gelesz A.

Jumerspach tervezte az Albrecht főherceg által 1869-ben alapított, majd felépített **rajkai apácázárdát** és leányiskolát. Földszintes, különösebb építészeti értéket nem képviselő épület volt. Ma már csak egy udvari szárnya található.

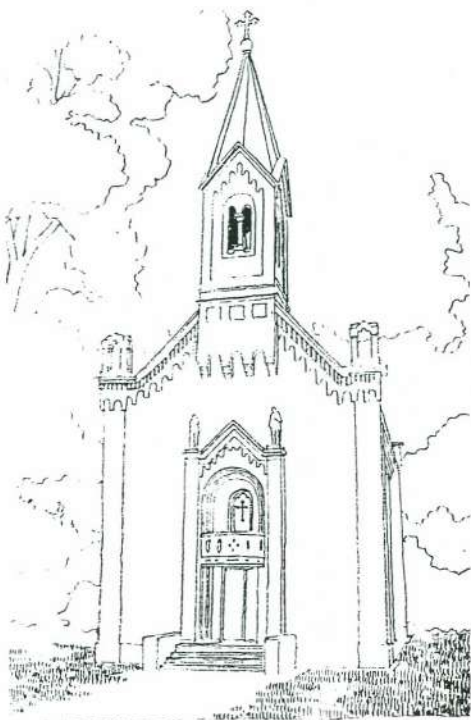
Egyházi épületek

Jumerspach Frigyes építészeti alkotásai közül talán a legkiforrottabbak és legszebb épületek a már viszonylag idősebb korában tervezett és épített kis kápolnák. A magyaróvári Szent Gotthárd **plébánia** főbejárata elé az 1850-es években kisméretű **bejáróépítmény** készült. A barokk templomhoz csatlakozó szolid, mértéktartó, félköríves stílusú épületecske homlokzatát a kökeretezésű bejárat feletti kis attikafal zárja, benne szoborfülke. Az oromfalat finom tagozatú párkány keretezi.

Bors József a magyaróvári **temetőkápolnát** 1774-ben építtette. Az avult állagú épület 1872-ben került átépítésre. Főhomlokzatát barokk stílusjegyeitől megfosztva, új toronyfelépítmény készült a homlokzati falsíkból előléptetett konzolos alátámasztással. Ez a megoldás Jummerspach későbbi, új kápolnaépületein is hasonlóan jelenik meg. A korábbi, feltehetően barokk toronyfelépítmény helyett a romantikus építészetre jellemző hegyes toronysisak készült. A félköríves stílusú, romantikus homlokzatra ívsoros párkány és fűrészfogas vakolatsávok készültek, a bejárat felett koralakú rózsablakkal.

Az 1633-ban épült **máriakálnoki kegykápolna** 1873-ban leégett. Jummerspach tervei alapján még ugyanabban az évben hozzáfogtak a kápolna alapozásához és 1874. júliusában már a kápolna felszentelésére került sor. Az építész egyik legszebb alkotása ez a félköríves, romantikus stílusú kápolna. A kápolna homlokzata a román stílus építészeti elemeivel gazdagon díszített. Az egyhajós kis kápolna dongaboltozatos, apszisa íves alaprajzú. A főhomlokzat erősen kihangsúlyozott bélétes bejárata a felette lévő külső téri szószékkal, szentek szobraival a kápolna fő ékessége. A falsík előtt indított toronyépítmény a román stílusra jellemző ikerablakkal ellátott.

A korábban említett **Hildegárd óvoda kápolnájának** az építésére 1883-ban került sor. Az utcásorba beépített kis kápolna szerény megjelenésével a gótizáló romantika egyetlen épülete Magyaróvárra. A kápolnára épített toronyépítmény talán aránytalanul kisméretű, egyébként ez is homlokzatra épített. A szentély kialakítása a lourdesi sziklatemplomot jelképezi.

A máriakálnoki kegykápolna
Rajz: Lenzér P. – Gelesz A.

Az 1876-ban megkezdett, de csak 1884-ben befejezett **magyaróvári evangélikus templom** építésénél Jummerspach Frigyes mint építési ellenőr működött közre. A késő historizmus építészeti kategóriájába sorolható templom építész, egyben építője a lucsonyi építőmester, Bendl Gottlieb Károly volt. A mester több alkotása ismert, így pl. a hegyeshalmi evangélikus templom, a magyaróvári Prinzen-palais, a majoroki kápolna stb. A jó érzékkel elhelyezett templom hangsúlyos eleme Magyaróvár történeti városrészének.

Magánmegbízásra tervezte Jummerspach 1886-ban a **Szent Anna kápolnát** a mosonszolnoki felső faluégre. A kis alapterületű, de rendkívül magas épület a historizáló építészet késői emléke. A máriakálnoki kegykápolna bejáratával szinte azonosan tervezett főhomlokzati megjelenésű. A főbejárat felett kisméretű torony ékesíti

a kápolnát. Jummerspach itt használ először égetett kerámia homlokzati díszítőelemeket fal- valamint pillérfejezetek lezárására és korlátmotívumként, rozetták, továbbá keresztek anyagaként. A gótizáló formaelemekkel megjelenő kápolnát három oldalán egyszerű, kis tagozatú főpárkány keretezi, amely a főhomlokzaton a kis toronyhoz van felvezetve.

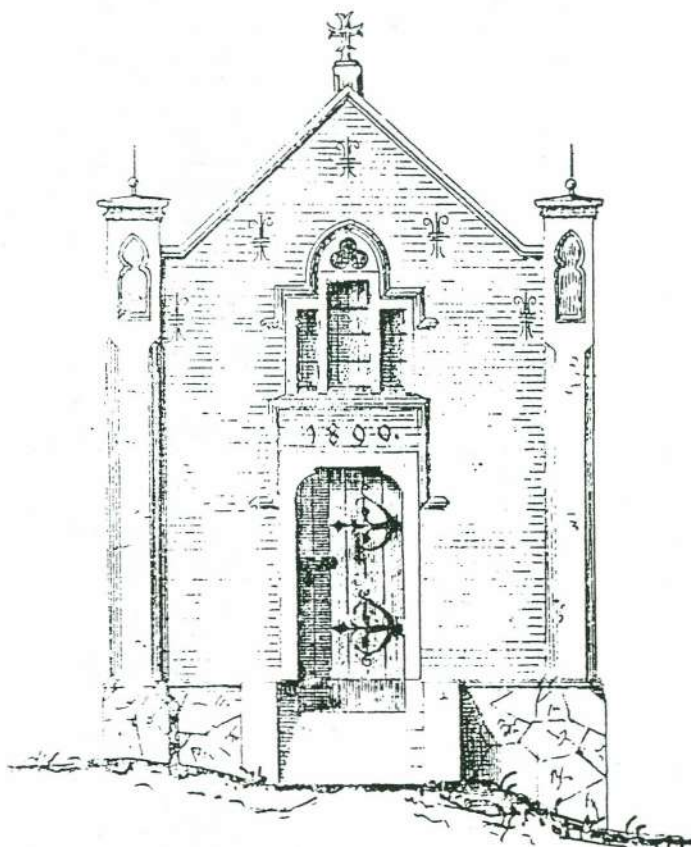

A mosonszolnoki Szent Anna kápolna

Rajz: Lenzsér P. – Gelesz A.

Steiner Márton plébános kezdeményezésére 1890-ben készült Magyaróvárott a Feketeerdei úthoz közeli ligetben a hajdani tölgyerdőből megmaradt három kocsányos tölgy mellett a **Szent Mária kápolna**. A már hetven év feletti Jummerspach talán utolsó alkotása ez a kisméretű, torony nélküli kápolna, amely északnémet, angol neogótikus stílust tükröz. A terméskő lábazati falakra épített falszerkezet külső nyerstégla felületekkel, fehér meszeléssel ellátott nyíláskeretezésekkel jeleníti meg a csodás környezetben lévő kápolnát. Mind a négy sarkot erőteljes pillértagozat hangsúlyozza. A homlokzatokon is megjelenő vonóvasak lezárása – az áttolóvasak – az ajtóvasalatokhoz hasonlóan díszes kivitelű. A kápolna belső, igényes díszítőfestéssel készült.

Giebelansicht.

A Hármtölgy kápolna, Jumersbach Frigyes rajza

Zárszó

Jumersbach Frigyes nem tartozik sem az egyetemes, sem a magyar építészet jelentős alkotói közé, azonban a magyaróvári főhercegi uradalomban és a történeti Moson vármegyében végzett építészeti munkássága számottevő. A 19. század közepétől elsősorban a mezőgazdasági építészet és az ahhoz kapcsolódó ipari építészet terén alkotott a mindenkori igényeknek, célszerűségnek megfelelő, hangulatos épületeket.

A nezsideri lovassági kaszárnyán kívül nagyobb méretű középület tervezésére – ismereteim szerint – megbízást nem kapott. Művei közül az 1850-es évek körül épültek a romantikus klasszicizmus jegyében születtek. Komárik Dénes kandidátus szerint: "A

romantikus templomépítéset finom és kedves emlékcsoportját alkotják az egészen kis kápolnák, melyek gazdag sorának nagy része gotizáló modorban épült." E sort gazdagították Jummerspach Frigyes jeles alkotásai is, a kápolnák, amelyek a félköríves, romantikus stílusú magyaróvári temetőkápolnától a gótizáló romantikus Háromtölgy-kápolnáig vezetnek.

Az építész alkotásai közül – a kápolnák kivételével – ma már csak néhány épület szolgál eredeti rendeltetésének megfelelően. Ezek az óvoda, kaszárnya, vadászház. Több épület átépítésre, funkcióváltásra került, néhányat pedig lebontásra ítélték. A Magyaróvár belvárosában álló és a 20. század elején bővített malom és sörgyár évek óta üresen várja további sorsát; a hegyeshalmi nagy magtár ma banánérlelő üzem; a máriai üdülő malomban baromfitenyésztet üzemel; az egykori mosoni cukorgyár ma irodaépület.

Jummerspach épületei közül néhány országos védettség alatt áll. Ezek a volt cukorgyár, malom, sörgyár, Hildegárd-kápolna, evangélikus templom. Természetvédelmi besorolású a Háromtölgy-kápolna és környezete. Néhány épület helyi védettségű. Több épületét, így kápolnákat, országos védelemre terjesztettek fel, mint az elmúlt 100 évben épült, védelemre érdemes alkotásokat.

Jummerspach Frigyes építész utódai

Jummerspach szakmai örökségét fiatalabbik fia, Figyes – Fritz – vitte tovább, akinek építészeti működése Münchenben teljesedett ki.

Szählender Gyula építészmérnök Jummerspach Frigyes unokájával – Renner Johannával – házasságot kötve Magyaróvárról alapított családot és a főhercegi uradalom főmérnöki beosztásában követte felesége nagypapját.

Fritz Jummerspach

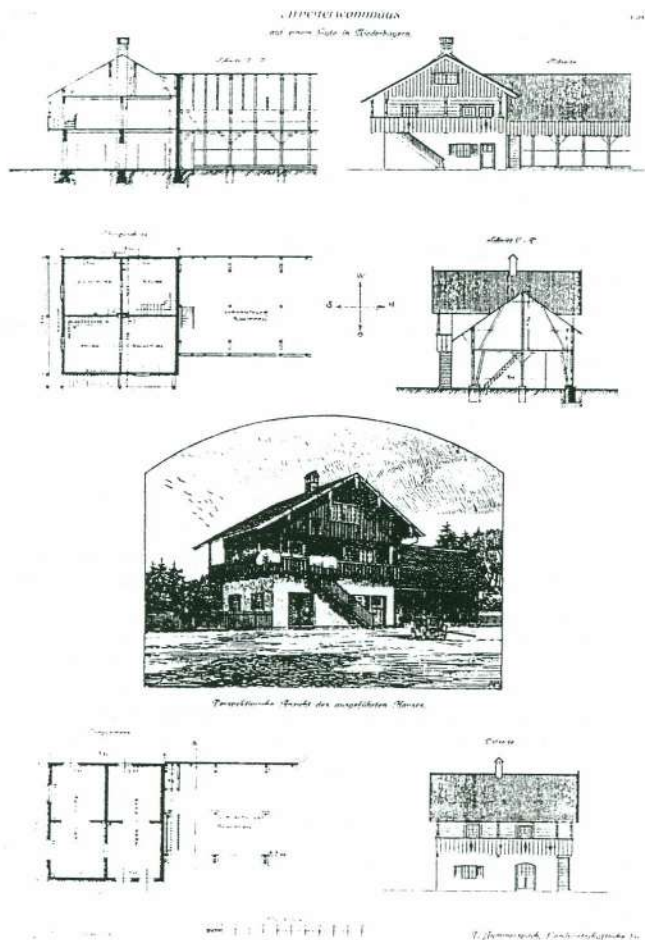
A legkisebb gyermek, a hetedik, 1858. július 18-án Magyaróvárról született, 1872 és 1876 között bécsi gimnáziumi diák volt. Münchenben a Képzőművészeti Akadémián végzett tanulmányaival szerezte építészmérnöki diplomáját. Életútja rendkívül mozgalmas volt, gazdag és eredményes építész-tevékenységet folytatott.

Többéves magyarországi munkálkodása során Vas megyében, a sárvári uradalomban dolgozott. 1891-1895-ös években már a Magdeburgi Építőipari Főiskola tanára volt, majd a Bajor Államvasutak magasépítési munkáival foglalkozott. Széleskörű munkálkodása során Friedrich von Thiersch, Karl Hocheder, Otto Lasne neves német építészek munkatársaként, majd önállóan alkotott. 1901-ben meghívták a Münchener Főiskolára, ahol rendkívüli professzorként az akkor alapított Mezőgazdasági Építészeti Szaknak a vezetését bízták rá. 1910-ben rendes professzorrá nevezték ki. A mezőgazdasági építészetben belül foglalkozott a német parasztházak tervezésével, építésével. Erdemei vannak a célszerű és egyben művészi vidéki építési mód kialakításában.

Építészeti művei közül említésre méltó a Mühldorf am Inn-i gazdasági téli iskola, amelynek terveit 1908-ban a müncheni Glaspalast-ban is kiállították; saját lakóháza Pöcking am Starnberger See-ben; az abbáziai (opatii) szanatórium, valamint korai munkái közül a sárvári víztorony. Sikeresen szerepelt különböző tervpályázatokon, így pl. 1905-ben a kufsteini Takarékpénztár épületével.

Fritz Jammerspach éveken keresztül elnöke volt a Bajor Mezőgazdasági Tanács Építészeti Karának, valamint a Bajor Népművészet és Néprajz Egyesületnek. Építészeti és oktatási tevékenységén túl jelentős a szakirodalmi munkássága is. Tanulmányai a korabeli német szakfolyóiratokban jelentek meg. A bajor mezőgazdasági építészetéről írt könyvét 1910-ben Stuttgartban adták ki.

Mindössze 56 évesen, 1914. január 10-én egy müncheni kórházban hunyt el és Pöcking am Starnberger See-ben temették el. Haláláról a bajor sajtó munkásságát méltató írásban emlékezett meg.

Szählender Gyula

Szählender Gyula Aradon született 1868. július 13-án, építész diplomáját – nagy valószínűséggel – a budapesti Műegyetemen szerezte. Néhány gyakornoki év után a magyaróvári főhercegi uradalom főmérnöki tisztében követte Jummerspach Frigyes, feleségének nagypapját.

A főhercegi uradalom területén számtalan épületet tervezett és épített. Ezeknek nagy része ma is épségben szolgálja az utódgazdaságok különböző igényeit. Több épülete viszont rossz állapotú, használaton kívüli.

Több városi épületet is tervezett, így a vámház emeletráépítését. A levéli evangélikus templom bővítésénél, átépítésénél – 1903-ban – a bécsi építész, Ludvig Schöne (1845-1935) munkatársaként, építési ellenőrként működött.

Szählender Gyula legjelentősebb építészeti alkotása a még Károly Lajos főherceg által alapított település és major – Albertkázsmér-pusztá – Szent István temploma. Az 1897-ben felszentelt, a késő historizmus építészetének egyik helyi jelentőségű templomát az uradalom birtokosa, Frigyes főherceg építtette fiának, a kilencedik gyermekként végre fiúnak született Albrecht főherceg születésének emlékére.

Szählender Gyula nagyon fiatalon, mindössze negyven évesen, egy kisebb műtétet követően 1908. október 24-én hunyt el és Magyaróvárott temették el.

Irodalom

Benyovszky Mórincné (1990): Jummerspach Frigyes családi vonatkozású hagyatéka. Kézirat. Budapest

Cselley Kálmánné Dr. (1928): Mosonvármegye jótékonyága. In: Ruff Andor: Mosonvármegye Emlékkönyve. Czéh Nyomda. Magyaróvár.

Cs. Dobrovits Dorottya (1983): Építkezés a 18. századi Magyarországon. Művészettörténeti Füzetek. 15. Budapest.

Dömötör Tibor (1987): A Hildegardeum. In: A 48-as tér. Mosonmagyaróvári Városvédő Egyesület. Mosonmagyaróvár.

Enzsöl Imre, Lövei Pál (1991): A magyaróvári volt uradalmi malom története az írott adatok és a kutatás alapján. Kézirat. Hansági Múzeum. Mosonmagyaróvár.

Haller János (1941): Mosonvármegye történelmi földrajza Kézirat. Hansági Múzeum kiadása. 1998. Mosonmagyaróvár.

Husz János (1995): A mosoni cukorgyár. Töredékek Moson multjából III. Mosoni Polgári Kör. Mosonmagyaróvár.

Husz János (1995): Moson gabonakereskedelme. Töredékek Moson multjából. III. Mosoni Polgári Kör. Mosonmagyaróvár.

- Jummerspach, Fritz (1910): Bauernhäuser der Erdinger Gegend. Der Bau. 1910.01.15. München.
- Kelényi György (1976): Franz Anton Hillebrandt. Művészettörténeti Füzetek. 10. Budapest.
- Kettinger Gyula (1993): Az alapító család. Kisalföld. 1993.01.02. Győr.
- Kettinger Gyula, Nagy Frigyes, Tímár Lajos (1991): A magyaróvári nagybirtok története. Tartalom kft. Budapest.
- Komárik Dénes (1982): A gótizáló romantika építészete Magyarországon. Építés, Építészettudomány. Budapest.
- Komárik Dénes (1984): A félköríves romantika építészete Magyarországon. Építés, Építészettudomány. Budapest.
- Markó János (1971): Régi magyaróvári malmok. Kézirat. Magyaróvár.
- Österreichisches Biographisches Lexikon (1978). Wien.
- Sáry István (1979): Moson megye gazdasági fejlődése a reformkortól a kiegyezésig. Tanulmányok Mosonmagyaróvár és vidéke történetéhez. Győr.
- Pávai Antal (1903): A kálnoki csodatevő Mária-szobor, kegykápolna és szentkút története. Budapest.
- Puskás Vilmos (1970): Pabst-Krauss mosoni mezőgazdasági gépgyára. Üzemtörténeti Füzetek. Mosonmagyaróvár.
- Rákóczy Tibor (1979): Moson megye az 1848-49-es forradalom és szabadságharc idején. In: Tanulmányok Mosonmagyaróvár és vidéke történetéhez. Győr.
- Reitlechner, C. (1884): Friedrich Jummerspach. Wiener Landwirtschaftliche Zeitung. 1884.IX. 1. Bécs.
- Tímár Lajos (1998): Magyaróvári Majorok története. Majoroki Polgári Kör. Mosonmagyaróvár
- Uzsoki András (1958): Mosonmagyaróvár. Idegenforgalmi Hivatal. Sopron.
- Weisz János (1968): Mosonszolnok. Kézirat. Várgesztes.
- Weisz János (1968): A magyaróvári kapucinus templom és rendház. Kézirat. Várgesztes.
- Winkler Gábor Dr. (1988): Sopron építészete a 19. században. Akadémiai Kiadó. Budapest.
- Zell(1905): Wettbewerb zu einem Sparkassengebäude für Kufstein. Süddeutsche Bauzeitung. 1905.05.27. München.

Jummerspach, a Mezőgazdasági Építészet oktatója

Dr. Nagyné Majoros Györgyi

Jummerspach Frigyes halálának 100. évfordulójára emlékezünk ma, én mégis 160 év vázlatos áttekintését kísérem meg. A házigazda, a Pannon Agrártudományi Egyetem mosonmagyaróvári Kara jogelődjét, a Felsőbb Gazdasági Magántanintézetet 180 évvel ezelőtt alapították. Létre hozta a kor igénye, Mária Terézia széleslátókörű politikája és legkedvesebb leánya, Mária Krisztina és férje, Albrecht szász herceg magánbirtokán és a hasonló uradalmakban fellépő szükséglet a tanult tisztviselőkre.

Az 1818. októberében létrejött tanintézet előbb 2, majd 4 oktatóval indult. A két éves oktatási idő később háromra, négyre, majd ötre bővült; kialakultak az oktatás és kutatás bázisai, a tanszékek, majd intézetek, melyeknek száma a szakosodás elmélyültével gyarapodott. Az oktatás tantárgyi kerete integrált, majd blokkos formára váltott. A nappali mellett megindult a levelező, sőt a posztgraduális képzés. Témám a Mezőgazdasági Építészet, ennek történetét igyekszem feldolgozni, s benne Jummerspach Frigyes oktatói tevékenységét elhelyezni.

Mit takar a fogalom: Mezőgazdasági Építészet, hol a helye az építészetben belül, s mi a kapcsolódása a mezőgazdasági felsőoktatásban előadott többi tantárggyal?

A civilizáció az első fa kivágásával kezdődött. Ebből a fából az ember fedelet épített magának, hogy a hidegtől, forróságtól, vadállatok és az ellenség támadásaitól megvédhesse magát. A fedél aztán hozta magával a többi! Vízellátás, csatornázás, út- és hidépítés. Kialakult a magas- és a mélyépítés. A magasépítés koronként más-más stílusban jelent meg, kifejezve a kor emberének technikai tudását, de világszemléletét is. Idővel a lakóházak és középületek mellett az ipar és a mezőgazdaság külön igényeinek megfelelő épületekre is szükség volt. Az építésznek nemcsak építőművészi és mérnöki, statikusi munkákra szakosodtak, hanem kialakult a különböző gazdasági ágazatok igényeinek megfelelő tervező-építő gárda is.

A mezőgazdaságról elsőként az jut az ember eszébe, hogy szabadban, az időjárás szeszélyének kitett munkát jelent. A szántóföld fölé még tényleg nem húztunk tetőt, de a palánták és primőrök előállítására üveg alatt történik; a termények manipulálása, raktározása, a gépek, eszközök tárolása, javítása, az állattartás, a munkavégzők lakásai, irodák mind-mind építési feladatot jelentenek. A mezőgazdasági épületre általában az jellemző, hogy funkcionális, a benne tárolt anyag, a végzendő munkafolyamat, a benne tartózkodó állat vagy ember igényeinek körülményeit teremti meg gazdaságosan, a helyi gyakorlatnak megfelelően, de ugyanakkor esztétikusan. A magyaróvári uradalom épületállományáról nincs számszerű adatom, de az ugyancsak Habsburg magánbirtokon, Bélyén ebben az időben 500 különböző épületet tartottak nyilván, a kastélytól a kukoricagőréig.

A Mezőgazdasági Építészet oktatása az intézmény megalakulása óta 1987-ig folyt. Megkísérlem rekonstruálni történetét. A felsőbb tanintézet első szabályzata – amely kisebb módosításokkal 1848-ig volt érvényben – négy oktatási témakört határoz meg. Ezek: mezőgazdaságtan; matematika; természetrajz, zoológia és állatgyógyászat; valamint az építészet. A négy induló professzor közül az építészetet Kalt Péter jószágigazgató (1819-1836)

Die
HERRSCHAFT BÉLLYE

ein ungarischer Grossgrundbesitz

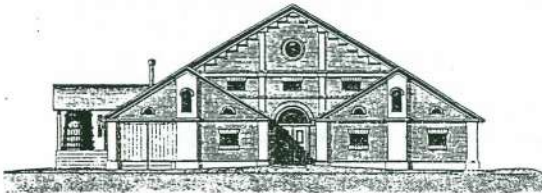
Sr. kaiserl. Hoheit des Erzherzogs Albrecht.

Herausgegeben

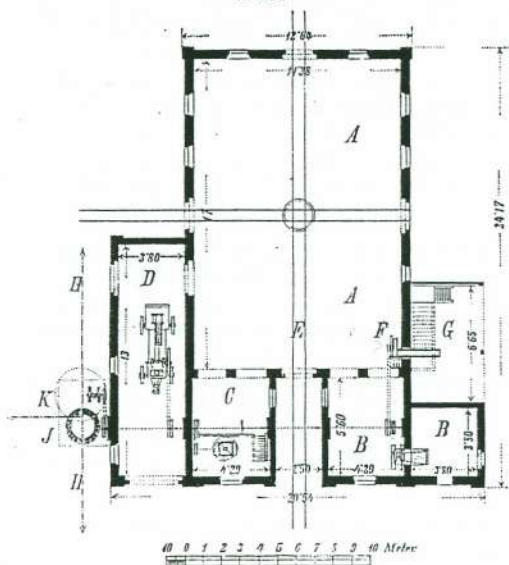
durch den

Ungarischen Landes-Agricultur-Verein

Budapest.

Ansicht.

ten Holzschnitten, 1 graphischen Tabelle,
rbindruck und 2 fotogr. Thierbildern.

WIEN.
ANDLUNG WILHELM FRICK
1883.

Engelmann

Az uradalmi építkezések igényességére jellemző
központi takarmányos terve

adta elő. Öt Renner Vilmos (1836-1841) követte. Ekkor jutott már oda a tanintézet, hogy tanárait tankönyvkiadásra serkenthette. E tankönyvek sorát Renner 1840-ben megjelent "Leitfaden für die Vorträge über Baukunst am landwirtschaftlichen Institute zu Ungarisch-Altenburg" című munkája nyitotta. A tananyag a téli félévben heti négy óra elmélet, és a nyári félévben heti két óra gyakorlat keretében került leadásra.

Jummerspach Frigyes, az uradalom gyakornoka, majd főmérnöke 1845-ben, tehát még a magán tanintézetben, veszi át az oktatást, majd a cs. és kir. intézetben folytatja, s a korábban német, majd magyar és német tannyelvű intézményben a német tanfolyam megszűnéséig, 1884-ig előadója a tárgynak. Tankönyve, ami szintén "vezérfonal", 1860-ban lát napvilágot, majd 1881-ben újabb kiadása is megjelenik.

Az építészeti oktatását a több nyelven beszélő Thallmayer Viktor, a Géptani Tanszék és a Gépkesérleti Intézet vezetője veszi át, s viszi nyugdíjazásáig, 1908-ig. Ettől kezdve az építészet helye a műszaki tanszék. A tantárgy neve Gazdasági Építészet és két félévben, 2-2 órában kerül leadásra. Ez idő alatt (1899) jelenik meg Szahlander Gyula uradalmi főmérnök Gazdasági Építészet című jegyzete. Az 1907/1908-as tanévtől az oktatás az eddigi két évről háromra bővül, s az Építészettan a 3. év téli és nyári félévére kerül.

Thallmayer a Géptan, Mechanika, Földmérés tan mellett adta elő az építészeti nagyszámú (200 fő!) hallgatóság előtt. Panaszkodik, hogy óraterhelése olymértékű, hogy a gépkesérletekre alig marad ideje. Nyugdíjazásával ifjú Sporzon Pál, majd 1917-ben – amikor a minisztériumban szolgálatára berendelték – Vladár Endre veszi át a tanszék vezetését és az építészet oktatását, Keszthelyre történő áthelyezéseig (1931. júliusáig). 1920-ban építészeti jegyzetet ad ki. Közben Draskovich József, az uradalom erdőfőtanácsosa az 1923/24-es tanévtől 1927 áprilisában bekövetkezett haláláig látja el az építészet oktatását.

Groffits Gábort, a keszthelyi Műszaki Tanszék vezetőjét, 22 évi ott töltött idő után, 1930. október 15-ével az óvári intézmény élére nevezték ki. Az ő igazgatósága alatt lett az intézmény 4 éves oktatási idővel főiskola. Gazdasági Építészet c. könyve (1911) nivódíjat kapott és még két kiadást (1922, 1930) ért meg. Munkásságának – születése 100. évfordulóján, 1980 októberében – emléküléssel adóztunk.

A háború, s az azt követő "rendszerelváltás" nemcsak a főiskolát, de Groffits Gábort is elsodorta, s az intézmény – már mint az Agráregyetem vidéki osztálya – 1949. április 6-án feloszlásra került. Újra 1954-ben indult. A 29 tantárgyat felölelő tervezetből – először az intézmény történetében! – hiányzik az építészet! Majd 1957-től – újra az Akadémián – a Mezőgazdasági Építészeti 3. évfolyam két félévére kerül, heti 2 órában, kolloquiumi zárással és ismét a Géptani Tanszék gondozásában. Vezetői: Sass Gábor (1954-1958), Papp Ágoston (1958-1961), Kajdi Jenő (1961-1962), Galambos János (1962-1975), majd Lakatos József (1975-1987). Ez mozgalmas időszak volt. A mezőgazdaság átalakulása, az új típusú nagyüzemek kialakulása sok épület gyors megépítését igényelte. Az oktatásban is lényeges változások követték egymást. Előbb a 4, majd az 5 éves képzés, a levelező oktatás, az integrált, majd a blokkos, később a posztgraduális képzés bevezetése.

Oláh Imre (1957-1961) nyitja az utolsó 20 év oktatását. Magam 1963-tól a levelező oktatást láttam el. A tanrend változása miatt – átmenetileg – nappali évfolyamon nem volt építészet. Gálgóczy József intézeti mérnök 1962-1964 között adta elő az építészetet, külső előadóval, Kappéter Iván főmérnökkel (FM) közösen. Gálgóczy távozása után Kappéter Iván és én adtuk le a tárgyat, eredménye egy közös egyetemi jegyzet volt (1963). Egy-egy félévet Galambos János és Takácsi Tibor, közben Bartalos Ottó és Messinger Gézané építésmérnök, mérnöközgazda (FM) külső előadók adtak le. Messingerné is jegyzetben (1971) foglalta össze előadásainak anyagát, melyet lektorálhattam. Ez idő alatt a Mezőgazdasági Építészeti – a korábbi hagyománynak megfelelően – heti 3 óra, és a felsőbb évfolyamokon kerül leadásra.

Ebben az időszakban (1970) készült a hígrágyakezelésről egy témadokumentáció. "Átoktattunk" az Állatorvostudományi Egyetemre is (1974). Az integrált oktatás 1973-ban indult, s az építészet az Állattenyésztés témakörébe került beintegrálásra. A Növénytermesztés-tani Tanszék nem igényelte az építészet vonatkozó részeinek integrálását, a Kertészeti Tanszék pedig speciális épületeit a saját órakeretében adta elő. Ebből következett, hogy az építészet az állattenyésztés tematikájához igazodva több félévben, de közel a korábbi órakeretnek megfelelő óraszámban került leadásra. Írásbeli beszámoló zárta a félévet, melynek eredményét az állattenyésztés vizsgaeredményébe beszámíthatták.

Nyugdíjazással befejeződött a Mezőgazdasági Építészeti Tanszék 160 éves története. Még nem döntöttem, hogy ez javamra vagy vétkemül szolgál-e? Remélem, csak főnix-álmát alussza a tantárgy!

A vizsgált időszakban több olyan szakasz is volt, amikor hirtelen megnőtt a mezőgazdaság épületigénye. Az egyik ilyen időszak összeesik Jümmerspach óvári működésének idejével, a jobbágyfelszabadítás után a kapitalizálódó nagyüzemek kialakulásával; ehhez fogható a szocialista nagyüzemek szerveződése, ami szintén új feladat elé állította a mezőgazdasági építészeti tervezést, kivitelezését. A "csendes" időszakokban a meglévő épületállomány fenntartása, bővítése, korszerűsítése ad feladatot. A mezőgazdasági üzem vezetői egyre inkább specializálódnak, a nagyobb gazdaságok megengedhetik maguknak, hogy külön beruházó részleget tartsanak fenn. De az épülettel szemben támasztott igényeket a gazdaságnak kell meghatároznia, és ugyanakkor ismernie kell a építőanyagok, épületszerkezetek tulajdonságait, hogy ezek ismeretében véleményt alkothasson alkalmasságukról. Az elé kerülő tervet csak úgy tudja értelmezni, ha ismeri az építészeti rajz külön nyelvét. Az épület tervezőjének, építőjének viszont a műszaki ismeretek mellett a különleges mezőgazdasági igényekkel is tisztában kell lennie. Hazánkban, ahol sokak számára a saját házáépítés a lakáshozjutás egyetlen lehetősége, tulajdonképpen a túlélés feltétele is – azon túl, hogy az általános műveltségnek is része – az építészeti ismeret legalább alapfokú elsajátítása.

De ennyi "bevezető" után térjünk át mai emlékülésünk névadójának méltatására!

Jümmerspach Frigyes édesapja építőmester volt Bécsben. Egyetlen fiát jó nevelésben részesítette, gimnáziumba, majd főiskolára adta. Feltehetően jó anyagi körülmények között éltek, mert az ifjú megengedhette magának, hogy rendszeresen színházba, s ami valószínűleg ezzel járt, vengéglőbe járjon. Frigyes műszaki és művészi tanulmányai mellett közművesmesteri képesítést is szerzett. Tehetsége, hajlama, társasága a színészi pálya felé hajtották, de apja kívánságára "tisztességes kereső tevékenységet" választott magának. Az Udvari Építési Tanács fizetés nélküli gyakornoka volt évekig, s mellette óraadással és rajzolással jutott némi keresethez, ami azonban nem volt elég a családalapításhoz. Apja 62 éves, lassan már szülei is az ő segítségére szorulnak, végre biztos kereső foglalkozás után kell néznie. 1845-ben – két hónapos próbaidő után – felvették a főhercegi uradalomba építési gyakornoknak, majd rövidesen az oktatásba is bekapcsolódott. Először az építészeti mellé még megkapta a matematikát, gyakorlati geometriát és a mechanikát is, de 1851-től már csak az építészetet oktatja.

A szabadságharc, s ebből a jobbágyfelszabadítás nem maradt hatástalan az uradalomra sem. A robot elmaradása átmeneti nehézséget okozott a gazdálkodásban. Ez oda vezetett, hogy a magántanintézetet állami kezelésbe adják, ígérve a további támogatást. Ez az oktatásban is változást hoz! Ettől az időtől Jümmerspach már csak az építészetet adja le, egészen a német nyelvű oktatás megszűnéséig, 1884-ig. A Kiegyezés, a dualista államforma a magyar nyelv általános bevezetését jelentette a hivatalos használatban, előbb a német mellett, majd önállóan. 1867 táján – a rendszerváltástól tartva – a tanári kar több tagja elhagyja az intézményt, köztük olyanok is, mint Haberlandt Frigyes, aki kiválóan beszélt magyarul. Jümmerspach – aki Masch

Baummann Gyula
1865 Die

landwirthschaftliche Baukunde.

Ein Leitfaden

bei

Vorträgen über dieselbe

so wie

zum Gebrauche für Oekonomen und Landbaumeister.

Von

FRIEDRICH JUMMERSPACH,

Erzherzoglicher Bauverwalter und Professor an der k. k. k. Höheren landwirthschaftlichen
Lehranstalt zu Ungarisch-Altenburg.

B) 12.

Mit 3 lithographirten Tafeln und 120 Holzschnitten.

WIEN, 1860.

Wilhelm Braumüller,

k. k. Hofbuchhändler.

Jummerspach könyvének címlapja
(1860)

Antallal a legrégebbi és legidősebb oktató – maradt, bár soha nem tanult meg magyarul. Egy anekdóta! A társaság – jelenlétében – csak magyarul folytatta a diskurzust, amit Jummerspach megunva, távozni készült. A kérdésre, hogy miért, azt válaszolta: Megyek magyarul tanulni. Ennek ellenére csak gyermekei, unokái sajátították el új hazájuk nyelvét.

Jummerspach maradásának valószínű oka, hogy nem egyedül az oktatás jelentette a kenyerét, hanem az uradalomban betöltött főmérnöki szerep is, ami mellett külső építési megbízásokat is kapott. Így például gróf Batthyány, gróf Henckel és más uradalmak voltak megrendelői, de a minisztériumtól is kapott felkérést. A tanári és főmérnöki beosztása nem függött szorosan össze, amit jelez, hogy uradalmi állásából csak 1892-ben ment nyugdíjba. Bár eleinte számkivetésnek érezte Bécs után a kisvárosi letelepedést, később megtalálta helyét és nyilván számítását is. Óvára idős szüleivel költözött, s gondoskodott róluk halálukig. Édesapja – 73 évesen – 1856-ban halt meg. Gyermekei közül a legkisebb, Fritz 9 éves volt a kiegyezéskor, s rajta kívül még 6 gyermek, köztük eladósorban lévő lányok kitanítatásáról, kistafirozásáról kellett gondoskodnia.

Szakmai munkásságáról előttem már szóltak, én munkakörülményeiről ejtenék pár szót. A magyaróvári uradalom nagy kiterjedésű volt, s a vonzáskörzetével együtt nem kis gondot okozhatott a közlekedés. Valószínű, hogy a távoli uradalomban, Bélyén is többször megfordult. Bár édesapja vértesslovasként került Bécsbe, Ő sohasem ült lóra, szekéren, saját szóhasználatával "rázószekrényen" járta a vidéket. Egyszer, a Bakonyon átkelve, betyárok támadták meg. Jummerspach, kiszállva, hidegvérrel nyújtotta át szivartárcáját, benne szivar, némi pénz és egy családi fénykép. A rablóvezér, meglátva delikvensét népes gyermekekkorúval körülvéve: "Schulmaister!" felkiáltással visszaadta értékeit és szánakozva távozott.

Előadói magatartására a színészet iránti vonzalmából, de egy öreg diákjának 1882-es cikkéből is következtethetünk. Jummerspach szerencsés természet volt. Imponáló alakja, ügyes mozgása megnyerő. Legyőzhetetlen humor, telten hangzó orgánus, kellemes beszédstílus, gyors felfogás és kiváló emlékezőtehetség jellemezte. Vonzódását a szépművészetek iránt jótékonyági koncertek és előadások rendezésével Óvár és környéke közönségének művelésére kamatoztatta. Játékosan tanítva hódította meg közönségét és hallgatóságát. Közvetlen kapcsolata lehetett hallgatóival, mert évek távlatából is örömmel emlékeznek vissza a Lajta-parti strandon eltöltött órákra.

Előadásai "rettenetes" időpontban voltak, este 5 és 6 között kellett az építészettel ismerkedni, fakad ki a visszaemlékező. Építőanyagismeret, anyagok alkalmazhatósága, alapozás, falak, vakolatok, tetők stb. rejtelméről hall a szegény gazdász, amikor egyébként is a tudományok egész tömegével kell, hogy megismerkedjék. Matematika, fizika, mechanika, szervetlen és szerves kémia, növények és állatok morfológiája és fiziológiája, állattenyésztés! És akkor télen és nyáron – a szabad időben – az esztrich előállításával, kazánfűtéssel, ló- és tehénistállókai kell elméletben és gyakorlatban foglalkozni. "Ez nehéz feladat. Csak olyan ember enyhítheti, aki az építészetben otthon van és azt mesterfokon adja elő." – írja néhai tanítványa. Jummerspach gyakorló építőmester, aki büszke arra, hogy elsajátította a kőművesmesterséget is, és a habarcsot végtelen gráciával tudja a falra felhordani. Ehhez tudni kell, hogy a tégladogatásban már nem jeleskedett ennyire, mert részben az alul állók feje bánta, részben finom rajzolásra termett keze sinylette meg a nehéz munkát. Sikerének titka, hogy az elméletet és gyakorlatot saját munkásságára építhette. De tisztában volt azzal is, hogy hallgatói sem építészek, sem építőmesterek nem lesznek. Olyan mélységig kell csak elmennie, hogy a mezőgazdaságban felmerülő építési feladatokkal megbirkózhassanak.

Építő és oktató tevékenysége mellett jelentős szakirodalmi munkássága is. Könyve 1860-ban jelent meg Bécsben, s második kiadása 1881-ben. Tudását, tapasztalatát szakcikkek

Fig. 62.

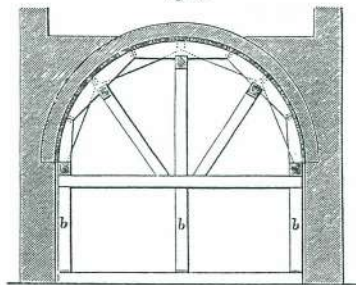

Fig. 75

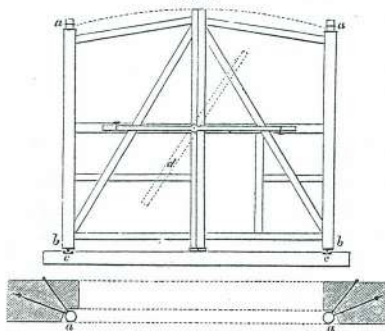

Fig. 76.

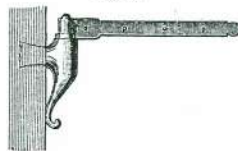
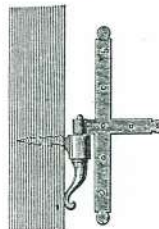

Fig. 77.

Néhány ábra Jummerspach könyvéből
(1860)

tömegében tette közkinccsé. Ezek a Wiener Landwirtschaftliche Zeitung-ban jelentek meg, ami a cikkek szakmai értékén felül ezt az újságot az osztrák-magyar szaksajtó legkedveltebb német nyelvű lapjává avatták. Sajnos e cikkek egyikét sem olvastam, pedig megérné összegyűjteni azokat. A szakma, az Egyetem és a néhai uradalom utóda is sokat profitálhatna belőlük. Teljesebb képet kaphatnánk oktatói és építő munkásságáról, ugyanakkor ma újdonságnak számító dolgoknak előképét találunk meg bennük.

Könyve – Mezőgazdasági Építészet. Vezérfonal a gazdászok és mezőgazdasági építőmesterek azonos témájú előadásai számára. 276 oldal – három nagy fejezetben tárgyalja a témát. Az első rész az építő anyagok és szerkezetek (50%); a második a mezőgazdasági épületekkel, tárolókkal foglalkozik, de kitér az irodaépületekre, tisztviselő- és cselédlakásokra is (40%); a harmadik részben a kivitelezés, az épületek helyszínre adaptálása, költségbeclés, költségvetés (10%) témakörét öleli fel. Szép stílusban, élvezetes előadásban, logikus felépítésben megy végig az anyagon. Érződik, hogy nem korábbi könyvek átírását, hanem saját gyakorlati tapasztalataira épülő művet tartunk kezünkben. Az anyagok, szerkezetek leírásánál kitér alkalmazhatóságukra, gazdaságosságukra, előnyeikre, hátrányaikra. A zsindeley ismertetésénél elmondja például, hogy az a legolcsóbb tetőfedő anyag, de csak 30 °C-ig tűzálló. Ember, állat nem jön ki az égő épületből, de a tűzoltó sem jut be!

Könyvében 2 litográfia és 120 fametszet található. Bár a rajzolóit külön nem nevezi meg a könyv, azokat nyilván maga Jummerspach készítette. Szépen rajzolt, s még bécsi gyakornok korában rajztanítással is foglalkozott.

Egyszerű, népes házában vendégszerető kellemes, családias légkör uralkodott. Hálás gyermek, jó férj, kiváló családapa volt. Áldásnak érezte, hogy szüleit halálukig gondozhatta. A házra felesége 1892-ben bekövetkezett halálával gyász borult, amit tetézett, hogy idősebb fia Károly is ugyan abban az évben meghalt. Fizikailag és szellemileg friss "patriarcha", ha csendre vágyott, ereklyéi és emléktárgyai közé vonult vissza dolgozósobájába. Kedvenc klasszikusait olvasta és különösen ünnepélyes és áhitatos óráiban azok szavalásával álmodta vissza ifjúságát. Gondolatait öreg barátaihoz gyöngyírással írt leveleiben, e kincses szelencékben érhetnének tetten – írja 74. születésnapjára a Wiener Landwirtschaftliche Zeitung hasábjain Reitlechner Károly, aki egyike volt az Ót mindvégig tisztelő tanítványainak.

Irodalom

Czimer Gyula, Horváth Károly (szerk)(1993): A tanszékek és egységek története (1954-1993). Pannon Agrártudományi Egyetem Mezőgazdaságtudományi Kar. Mosonmagyaróvár.

Galambos János, Kappéter Iván, Nagy Györgyné (1963): Mezőgazdasági Építészet. Mosonmagyaróvári Agrártudományi Főiskola, Géptani és Kulturtechnikai Tanszék.

Galambos János, Nagy Györgyné, Francsics Péter (1974): Szarvasmarhatartás létesítményei. Állatorvostudományi Egyetem. Budapest.

Jummerspach, Friedrich (1860): Die landwirtschaftliche Baukunde. Ein Leitfaden bei Vorträgen über dieselbe so wie zum Gebrauche für Oekonomen und Landbaumeister. Wilhelm Braumüller, k.k. Hofbuchhändler. Wien.

- Messinger Gézané (1971): Mezőgazdasági Építészeti Agrártudományi Egyetem, Keszthely, Mezőgazdaságtudományi Kar, Mosonmagyaróvár, Géptani Tanszék. Mosonmagyaróvár.
- Nagy Györgyné (1980): Groffits Gábor élete és munkássága. Kézirat. Mosonmagyaróvár.
- Nagy Györgyné, Dorogi Imre, Galambos János (1970): Folyékony trágyaöntözés hazai megoldási lehetőségei és műszaki feltételei. Tématanulmány. Agrártudományi Egyetem, Keszthely, Mosonmagyaróvári Mezőgazdaságtudományi Kar. Géptani Tanszék. Mosonmagyaróvár.
- Reitlechner, C. (1893): Friedrich Jammerspach. Wiener landwirtschaftliche Zeitung. 43. Jahrgang. 1. September 1893. Wien.
- Ungarischen Landes-Agricultural-Verein (1883): Die Herrschaft Bélye, ein ungarischer Grossgrundbesitz Sr. kaiserl. Hoheit des Erzherzogs Albrecht. K.K. Hofbuchhandlung Wilhelm Frick. Wien
- Várallyay Jánosné (szerk)(1993): Bibliográfia 1954-1990. Oktatók és kutatók szakirodalmi munkássága. Pannon Agrártudományi Egyetem Mezőgazdaságtudományi Kar Könyvtára. Mosonmagyaróvár
- Vörös Antal (1968): Óvár, Óvár... A Mosonmagyaróvári Agrártudományi Főiskola 150 éve. Mezőgazdasági Kiadó. Budapest.
- Walleshausen Gyula (1993): A magyaróvári agrárfelsőoktatás 175 éve (1818-1993). Mosonmagyaróvár
- Wiener Landwirtschaftliche Zeitung(1882): Friedrich Jammerspach. 32. Jahrgang. Nummer 34. Samstag 29. April 1882. Wien.

Oktatók tan- és kézikönyvei, jegyzetek

- 1840 Renner Vilmos: Leitfaden für die Vorträge über Baukunst am landwirtschaftlichen Institute zu Ungarisch-Altenburg.
- 1860 Jumerspach Frigyes: Die landwirtschaftliche Baukunde. Ein Leitfaden bei Vorträgen über dieselbe so wie zum Gebrauche für Oekonomen und Landbaumeister. Wilhelm Braumüller, k.k. Hofbuchhändler. Wien.
- 1881 Jumerspach Frigyes: U.a. 2. kiadás.
- 1894 Domonkos Kálmán - Szahlender Gyula: A gazdasági építkezés kézikönyve
- 1899 Szahlender Gyula: Gazdasági Építészet. Jegyzet.
- 1911 Groffits Gábor: Gazdasági Építészet. 1. kiadás.
Nívódíjjal elismerve!
- 1920 Vladár Endre: Építészeti Jegyzetek.
- 1922 Groffits Gábor: U.a. 2. kiadás
- 1930 Groffits Gábor: U.a. 3. kiadás
- 1963 Kappéter Iván - Nagy Györgyné: Mezőgazdasági Építészet. Egyetemi jegyzet.
- 1968 Berend I., Kamocsa S., Messinger Gné, Schmidt J., Stiller R.: Mezőgazdasági Építészet. Mérnöktovábbképző Intézet. Budapest.
- 1971 Messinger Gézané: Mezőgazdasági Építészet. Jegyzet
Mosonmagyaróvár.
- 1974 Galambos János, Nagy Györgyné, Francsics Péter: Szarvasmarhatartás létesítményei. Állatorvostudományi Egyetem, Budapest.

A tantárgy megnevezése

Architectura, Baukunst, Baukunde, Építészet + Építészeti Rajz,
Építészettan, Gazdasági Építészet, Mezőgazdasági Építészet.

Óraszám

Téli félév 4 óra, nyári félév 2 óra; majd 2 + 2; egy féléves tárgyként
általában 3 óra; integrált tárgyként 10 + 6 + 4 óra.

Az Építészet c. tárgy oktatói és a tárgyat gondozó tanszék

	1819 - 1834	Kalt Péter, jószágigazgató
	1834 - 1836	Bischof Ede igazgató-tanár
	1836 - 1841	Renner Vilmos
	1841 - 1845	Reitmann Ignác jószágigazgató
	1845 - 1851	Jummerspach Frigyes gyakornok
	1851 - 1884	Jummerspach Frigyes főépítész
Géptani, Műszaki, Géptani és Kultúrtechnikai Tanszék		
1884 - 1908	Thallmayer Viktor tanszékvezető	
	1884 - 1908	Thallmayer Viktor
1908 - 1917	ifj. Sporzon Pál tanszékvezető	
1917 - 1931	Vladár Endre tanszékvezető	
	1911 - 1931	Vladár Endre
	1923 - 1924	Draskovich József főerdőtanácsos
1930 - 1945	Groffits Gábor igazgató, dékán, a Kultúrtechnikai Tanszék vezetője	
	1930 - 1945	Groffits Gábor, Kováts István városi főmérnök
1939 - 1949	Sass Gábor tanszékvezető	
	1947 - 1949	Pető János
1954 - 1958	Sass Gábor tanszékvezető	
	1954 - 1957	29 tantárgy, közte nincs építészet!
	1957 - 1958	Oláh Imre
1958 - 1961	Papp Ágoston	
	1958 - 1961	Oláh Imre
1961 - 1962	Kajdi Jenő mb. tanszékvezető	
1962 - 1975	Galambos János tanszékvezető	
	1962 - 1975	Nagy Györgyné
	1966 - 1968	Galgóczy József és Kappéter Iván
	1968 - 1969	Kappéter Iván és Nagy Györgyné
		Messinger Gézané mérnök-közgazdász
		Ferenczy István
		Bartalos Ottó
		Galambos János
		Takácsi Tibor
1975 - 1988	Lakatos József tanszékvezető	
	1975 - 1980	Nagy Györgyné
Integrált tárgy	1980 - 1987	Nagy Györgyné

Jummerspach Emlékkiállítás

Néhány gondolat a kiállított dokumentumokról

Várallyay Jánosné

A magyaróvári felsőoktatás, a mai Pannon Agrártudományi Egyetem Moson-magyaróvári Mezőgazdaságtudományi Kara jó hírnevét minden időben gondosan ápoljuk. Ennek részeként mindig kiemelten foglalkozunk az ez évben 180 éves intézményünk nagynevű professzoraival, oktatóival, kutatóival, akik a megalapítás óta tehetségükkel, kiváló oktató és kutató munkájukkal hozzájárultak ahhoz, hogy Egyetemünk mind hazánkban, mind szerte a világon ma is jó hírnévvel rendelkezzen.

Ezt erősítve most tisztelettel emlékezünk meg Jummerspach Frigyes egykori professzoráról, aki a múlt század második felében a mezőgazdasági építészeti oktatásban kiemelkedő szerepet játszott. Kiváló munkásságát nemcsak az emlékülés előadásai, hanem Archiv Könyvtárunk írásos dokumentumai is bizonyítják. Könyvtárunk a meglévő értékes, nagy archív anyagból merített dokumentumok kiállításával kívánja érzékelteni az akkori idők oktatási színvonalát, hangulatát, a hajdani Akadémia működését.

A kiállítás vázlatos áttekintést ad az utódok munkáiról is, hiszen valakinek a munkássága a tanítványok, a követők, az elért eredmények továbbfejlesztőinek munkája által válik igazán közkinccsé. Ezért kerültek kiállításra az újabb kor dokumentumai is. Tankönyvek, jegyzetek készültek a mezőgazdasági építészeti témakörében nemcsak kari, hanem egyetemi szinten is. De van a kiállított tárgyak között példa arra is, hogy más egyetemmel, intézménnyel együtt dolgozva az "őreg Akadémia" hírnevét erősítik a ma élő, alkotó utódok.

Meggyőződésem, hogy az ilyen emlékülések, kiállítások is hozzásegítik a mai és a későbbi generációkat patinás Egyetemünk múltjának megismeréséhez annak megbecsüléséhez. A múlt megidézése erőt, lelkesedést ad az itt folyó oktató és kutató munka színvonalának emeléséhez, és hozzájárul intézményünk egyre szerteágazóbb megismertetéséhez.

Tisztelt Hölgyeim és Uraim!

Schopf Márton

A mai napon rokonok, pályatársak, az Egyetem oktatói és Egyesületünk tagjai emlékeznek városunk 100 éve elhunyt neves építészére, Jummerspach Frigyesre. Itt állunk a sírjánál, ahol 1898 óta pihen. Bécsben látta meg a napvilágot. A császárvárosban élte művészetpártoló, társaságkedvelő ifjú és pályakezdő éveit. 1845-ben, 26 évesen jött Óvárra, a főváros fényei után a csendes kisvárosba. Megteremtve maga körül az igényeinek megfelelő miliőt, 43 esztendeig, haláláig boldogan élt itt munkájának és családjának. Gyermekkori +szerelme, drága felesége két évvel előzte meg, s még ugyanabban az esztendőben idősebb fia, a gazdász Károly is meghalt.

A megemlékezésre készülve Egyesületünk felújította a síremléket. Ezért Németh Istvánnak, az Óvár Építőipari kft. ügyvezető igazgatójának, a Városszépítő Szakosztály vezetősége tagjának az önzetlenül végzett szép munkáért, az anyagi támogatásért had mondjak itt köszönetet.

A Városszépítő Szakosztály nevében pár szót szólnék tevékenységünkéről. Vállalt feladatunk a város történelmi, építészeti, helytörténeti emlékeinek felkutatása, számba vétele, megőrzése és megőriztetése. Jummerspach Frigyes alkotó éveiben sok szép épülettel gazdagította városunkat. A Kiegyezés utáni évtizedek színvonalas építészetének jeles alkotója volt. Sokrétű mérnöki tevékenysége mellett egyetemi oktatóként a fiatalok építési ízlését is alakította. Egyidőben magas színvonalon végezte a főhercegi uradalom főmérnöki teendőit.

A ma elhangzott előadások szemléletesen bemutatták építészeti és kulturális hagyatékát. A jó építész túlélők alkotásai. A száz éve elhunyt építész "kőbe komponált" üzenetei is ezt bizonyítják. Megértjük, tiszteljük és megőrizzük ezeket a műves épületeket, hisz városunk hangulatát a különböző korokban élt mesterek alkotásai teszik sajátossá.

Ezen gondolatokkal emlékezve helyezzük el a kegyelet koszorúit Jummerspach Frigyes végső nyughelyén. Nyugodjék békében, de éljen tovább is emlékezetünkben!

JUNNERSPACH FRIGYES

EMLEKÜLÉS

JELENLETI ÍV

VÁROS

1. Dr. Tóth Antal	
2. Nagy Mihály	Mór
3. Sücs Ágostine Bemjomyéio (Helén)	Bp.
4. Bemjomyéi Kóricse (Helén)	Bp.
5. Lukácsovich Gabos (Helén)	Bp.
6. Junner János	Módor
7. Schopf István	Módor
8. NEMETH ISTVÁN	Mór
9. Nagy György	Módor
10. Dr. István P. Rula	Bp. BME
11. H. Hanacl Emlék	Bp.
12. Somogyváry Gyuláné	Bp.
13. Somogyváry Károly	Bp.
14. Somogyváry Vilmos	Bp.
15. Somogyváry Géza	Bp.
16. János Péterné Somogyváry Ernőné	Bp.
17. Somogyváry Vilmos	Módor
18. Fekete-deg János	Budapest.
19. Csordás Emese	Budapest
20. Csordásné Olvasóky Anna	Budapest
21. Komáryné Székelyné János	Budapest
22. László János	Módor
23. Pimelny János	Győr
24. Bella János	Mosonmagyaróvár
25. Szabó János	— h —
26. Dr. Szabó-Kovács János	Csonka
27. Dr. Lukács-Kovács János	— h —
28. Buzsáky János	Gárdos
29. László Róbert	Gárdos

EMLEKULÉS

JELENLETI IV

	VAROS
30. dr Sarkady Jánosné,
Olasz magyar asszony	Bp. T
31. Török Judit
Olasz magyar asszony	Kazincbarcika
Sik Mórók
32. Danielle Foleone	
33. Joachim Grogne
Saidarovsky Agnes	Budapest
34. dr. menn. Szidarorsky János	—
35. dr. Szidarorsky Jánosné
Therese Kasianna
Gisela Emma Jummerespach Foleone	"
36. Fekete-Nagy Török Judit	Kazincbarcika
37. Török Gábor	BUDAPEST
38. GURA ÉVA	BUDAPEST.
39. MORAVETZ ORSOLYA	BUDAPEST.
40. HARKOWSKY ESTER	Budapest
41. Harkovszky József	Mosonmagyaróvár,
42. Zambach Éva (Rajky Éva)	Budapest
43. Börszai Gyulóné	Mosonmagyaróvár
44. Börszai Gyula	Mosonmagyaróvár
45. néni Zoltán asszony	Léva
46. néni Zoltán asszony	Mosonmagyaróvár
47. Kettinger László	Moson / Kettinger László
48. Ousek Miklós	Touringor Mórók
49. Kéthly Zoltán	Bp. T
50. Dr. Csikós László	Mosonmagyaróvár
51. Földes László	—
52. Kéthly László	—
53. Dr. Bacsó Andor	—
54. Kéthly Zoltán	—

55.	Tavassy Lajosné
sz. Kárpáti Ilviko	Budapest
56.	Bolygó Sándorné
sz. Szilágyi Ede	Budapest
57.	Bolygó László	Budapest.
58.	Somogyi Béla	Szt. Pölten (A)
59.	SKRIBA Pál	Somorja (Sz.K.)
60.	UCCÉ László	Sárocs (Sz.K.)
61.	NAGY József	Somorja (Hlorákia)
62.	KARICA Anikó	Dunakülsőhely (Hlorákia)
63.	FEKETE MARTA	Éberhard (Fek)
64.	ÁSVÁNYI LÁSZLÓ	SZENC (SZLOVÁKIA)
65.	Dánallyay János	PATE Jókaptala
66.	Offertóczy Anna	Mosonmagyaróvár
67.	D. Sándor Károlyné	PATE Kőváros
68.	Dr. Winkler Géza	-4-
69.	Lécsényi Pál	Rad

- 3 -

A jelenléti ív alapján megjelentek hatvankilencen a rokonok, az Egyesület, az Egyetem és a szakma képviseletében. A rokonok sora az unokától a szepunokán túlra terjedt. Jammerspach Frigyes gyermekei közül Károly (1845. Magyaróvár - 1894. Sárvár) 4, Hermin (1849. Magyaróvár - 1916. Pozsony) 3, Johanna (1854. Magyaróvár - 1923. Magyaróvár) 16, Helén (1856. Magyaróvár - 1922. Budapest) 10, összesen 33 leszármazottal volt képviselve az emlékülésen.

Az egymásra talált rokonok azóta már Budapesten is tartottak ismerkedő, a nagy ős emlékét ápoló találkozót. A hét generációra kiterjedő családfát tanulmányozva nem egy ismert szakember, író, szakíró nevét fedezhetjük fel a leszármazottak között.

1.

Tummerspach

Antónia (Tóniném)
 * 1842. IV. 23. Bécs.
 † 1917. M. Orár 75é
 ∞ 1860. IX. 22. Hegyeshalom (euang.)
 Wittich Oszkár Igazg
 * 1871 I. 6. Galka Thüringen
 † 1871 I. 6. Galka Veszprém m.

Wittich

Károly	Sándor	Anna
* 1861. VII. 27. Várh.	1861. VII. 27. Várh.	1863. III. 7. Galka
† 1931	∞ 1887. VIII. 15	1884. X. 4.
	I. Leyer Josefín	Tópler
	* 1918	Sámuel
	II. Donáth Maggít	* 1885. X. 5. Sopron
	* 1944. Bp.	Kelemen János
	Lelölés	titkára

Wittich

Maggít (Greki)
 * 1920
 † 1944. Bp.
 Lelölés a Dunán.

Károly
 * 1846. IV. 15. K.Órács
 + 1894. IV. 7. Sárvár Tüdővér
 ∞ 1873. II. 8. Sárvár 43.
 Dotner Maria (Komama)
 * 1851
 + 1931.

Sárvár
 Jammerspach (Risi)

Mária (Hanka)	Mária	Viktor	Olga	Anna Mária
1264. XI. 26. + 1896. IX. 18. (Hédvén) 32. Hédvén, 3	1866. IX. 12. Csáka + 1906. IX. 18. Dr. Feichlinger Alajos	1868. I. 12. + 1892. X. 10. Susakbei Tünde Tengely Károly Gyula	1875. VII. 18 1902. XII. 22. 1897. IV. 27. Kotzmán Részó * 1865 + 1932	1874. VII. 21. M. 2., 1920. + 1874 ∞ Leisl. Károly

Hédvén, 3

Kotzmann

Mária (Kici)	Olga	Johanna	Róza
* 1898. II. 19. + 1931. IX. 27. u.n.	1899. X. 19. 1931. Hó.	1900. XII. 31. 1982. XI. 21. u.n.	1902. XI. 11. 1928. XI. 7.
∞ Suschka Alfréd *	II. Hegyi Sándor 1891. V. 18. 1958. XII. 27. Geszty	I. Hegyi Sándor 1891. 1958.	

Suschka

Alfréd	Sándor	Részó	Róza	Jlona	Mária
1922. X. 25. 1932.	1924. 1932.	1926. 1943.	1923. X. 25. 1982. Hó.	1928. X. 18. Hó.	1934. XII. 30.

Bárdos Klára
1933

Szabo-Kozár
1922. XI. 16.

Viktor György
1923. XI. 4.

Biszkup
1923. II. 5.

Suschka
Mária
1969

Szabo-Kozár
Kata
1950. X. 25

Viktor
Edit
1951. VII. 12

György
1952. VI. 20

Erzsébet
1953. IX. 16
Hóvár

Biszkup
Mária
1952. VI. 13. 1955. VI. 28.

Varga László
1950

Gnain Károly
1950

Strausz
Ferenc

Böör
Gyula

Nánási Klára

Varga

Gnain

Viktor

Strausz

Böör

Biszkup

Gábor Beňa
1935. IV. 27. 1978.

Edit Tamás
1970. III. 12. 1971. VII. 26.

György
1982. VI. 1. 1983.

Alma Péter
1977. 1981.
1. 27. IV. 17.

Peter Eszke
1977. XI. 25. 1979. V. 26.

Miklós
1979. II. 9.

Natalia

*1847. XII. 22. M. Óvári
+ 1921. Kispeszt 24.2.

∞ 1879. XII. 28. M. Óvári

Schröcher Gusztáv

* 1851. V. 1. Nyitra
+ 1915. III. Kispeszt

Schröcher

Viktor Elza Márta

1881. III. 24. 1883. III. 11. 1830. XII.

Basakony = Arad m. 27.

1919. 1976. III. 22. Bp. +.

Baleset. 1912. II. 25. Kispeszt

Krause Antal

*1875 IX. 4.

+1933. V. 18. Bp.
(Budaörsi Kórház)

Krause

Márta

1914. I. 31. Bp.

1983. VII. 17. Bp.

1936. IX. 12. Bp.

Czakó Gábor

1910. IX. 13. Bp.

1972. XI. 20. Bp.

Czakó

Márta

1937. VII. 29. Bp.

1960. VII. 18. Bp.

Horváth Géza

1928. II. 19. Bp.

Horváth

Ágnes	Péter	Pál	Imre
1961. VIII. 22	1963. VII. 17	1966. XI. 1	1969. V. 19

1987. VII. 18

Dunaijános

Bucsi

Gátiella

1966. VII. 13. Du.

Horváth

Julia
*1951. III. 23. Bp.

4.

Hermin
 * 1849. X. 27. H. Óvári
 + 1916. V. 15. Salzburg Pozsony Grč.
 ∞ 1872. I. 27.
 Losterfer Karoly Leonin (evang)
 * 1841. II. 10. Beinslein
 + 1911. II. 5. Pozsony

Losterfer

Adolf 1872. XI. 5. Tornost + 1899. X. 21. Gervai Ilona	Johanna 1873. XI. 27. + 1874. VI. 16.	Károly 1875. III. 23. 1918. USA	Natalia 1876. V. 20. 1951. IX. 8. Graz 1904. X. 1. Salzburg Salzburg Doppelhofer Vincent * 1861. XII. 28. + 1926. X. 27. Salzburg	Alfred 1877. VII. 20. 1879. III. 9. H. Óvári	Eugen 1879. V. 4. 1882. VI. 7. Pozsony	Frigyes 1880. XI. 5. 1887. VIII. 3.
--	---	--	--	---	---	---

Losterfer

István 1902. I. 25.	Béla 1905. V. 16. 194	Jenő 1900. X. 20. 1904. II. 24.
------------------------	-----------------------------	---------------------------------------

Polgár Irma

Doppelhofes

Károly 1909. IV. 16. 1958. VIII. 4. Graz (autóbalazet)	Melitta (Litty) 1907. I. 22. Tubiana 1935. VI. 1. Storzer Emil 1890. VII. 19 + Salzburg
--	---

Losterfer

Edny Pozsony	Edny
-----------------	------

Rudolf	Irma
1882.4.25.	1884. II. 11. Nagyboubat
1961.	1966. I. 11. Bp. Szt. Farkasréti
1945. X. 3.	1903. IV. 14. Nagyboubat
Radig Frida	Ackermann Vilmos
1890. Dorog	1873. XI. 12. Zombolya
1970. Bp.	1961. III. 9. Bp.

Lóstorfer		Ackermann	
Vilmos (Pursi)	Eizsébét	Edít	Irma ikrek Hargit Vilmos
*1917	1920.	1904. V. 6. Bp.	1906. II. 12. Bp. 1906. II. 12. Bp. 1907
	Jzabellaföld	1983. XII. 19. Bp.	1964. XII. 2. Bp. 1958. XI. 1. Bp. 1909
1952		I-1927. VI. 1. Bp.	
Kendejlona	I. Kárpáthy Béla	Kuntz Anasztáz	Dömer László Bakos Kálmán
*	* +1959. Bp.	II 1942. V. 27. Bp.	1904. XII. 21. Veszprém
	II Dr. Balhó János	Dr. Szilágyi Virgil	
		* 1904. V. 10. Bp.	
		+ 1987. VII. 14. Bp.	

Kárpáthy	Lóstorfer	Ackermann	Bakos
Judit	Péter	Edít	András
1941.	1961. XII. 12. Bp.	1943. VI. 23. Bp.	1939. IX. 19. Bp. 1942. II. Bp.
		1967. X. 6. Bp.	1966. IX. 20. Bp. 1963. I. 16. Bp.
		Boltván Sándor	Hamvas Adrienne
		1937. VIII. 28. Bp.	1943. XI. 19. Bp.

Boltván	Bakos
Andreas Sándor	Rita Ackermann Kristóf
1968. XI. 19. Bp. ikrek	1968. IV. 19. Bp. 1970. IX. 19. Bp.

1991 VI. 6. Bp.
Hajdu Ábela
1969 V. 23. Bp.

Hajdu
Dániel
1995 XI. 26. Bp.

Johanna
 * 1854. X. 28. M. Óvár
 + 1923. I. M. Óvár EÖ.É.
 ∞ 1872. IX. 14. Helyeshalom Evang.
 Renner Gusztáv Adolf
 * 1845. I. 19. Althaus Alhó Vasm. ág. ev.
 + 1908. IV. 30. Bp.

Renner

Gusztáv
 * 1874. X. 25.

Johannamária (Hannu)

* 1876. V. 16. H. Óvár
 + 1960. IX. 10. M. Óvár
 ∞ 1896. II. 15. Bp.

Száhlender Gyula
 * 1868. VII. 13. Arad,
 + 1908. X. 24. M. Óvár

Im
 Ungváry Margit
 * 1895. Bp.
 + 1975. VII. 22. Bp.
 ∞ Horváth Anasztáz
 * 1915
 + 1975. IX.

1944 Békefa

Száhlender

Terő Dr.	Eszébel (Lindi)
1896. XII. 28. H. Ó.	1899. V. 13. H. Óvár
1979. XI. 15. Bp. ³³	1939. IV. 20. Szeged 30. sz. t.
∞ 1937. IX.	1921. IV. 28. M. Óvár
Ruda Kornélia	Dr. Obermaier Zsó
* 1910. XI. 14. Bp.	* 1888. XII. 13. Nagyhölcső
	+ 1969. V. 27. Szeged

Száhlender

Obermaier

Agnés	Judit	Eszébel	Kata
1939. V. 25	1924. VIII. 12	1927. I. 9. Kalocsa	1931. XI. 4. Szeged
∞ 1967. VIII. 20. Bp.	Kalocsa	I 1950. V. 4. Szeged	1956. VI. 17. Szeged
Komássy Tamás	1950. IX. 3.	I. Dr. Koch Sándor	Dr. Gracza János
	Bánida	* 1925. I. 19. Bp.	1932. IV. Kém
	Dr. Török Tere	II 1966. VII. 8. Bp.	
	1923. XI. 25. Told	Dr. Sackady János	Ecs

Komássy

Török

Koch

Gracza

Ester	Judit	Gábor	Péter	Gezsa	Zsuzsanna
1963. XII. 15. Bp.	1951. VI. 17. Bp.	1952. XII. 20. Szeged	1951. VI. 12. Szeged	1960. I. 12	1957. III. 17. Szeged
	1977. II. Bp.	1985. XI. 16. Bp.		1995	1978. VII. 14. Bp.
	Fekete Nagy	Hannszóros	Pulon	Szuzsanna	Taragó István
	Gábor	Mária	Eszébel	Robert	
	1951. VIII.	1961. X. 30. Bp.			
		Takács Kóniát			

Fekete Nagy

Török Im

Koch

Taragó

András

Adam

Regina

Berta

Mária

Vass

Kat

1977. X. 7. Bp.

1982. VI. 1. K. Bascika

1992. IV. 10. Bp.

1975. XI. 14. Bp.

1980. I. 22.

1995. XI. 12.

1979. XII. 30. Szeged

Gyula (Gibba)

*1900. VIII. 4. Hóvár
 + 1968. XII. 15. Cleveland
 ∞ 1938. IX. 10.
 Gondos Éva
 *1918. II. 28. Sárovas

U.S.A. Cleveland

Szahlander

Tamás	Gyula	Eva
1939. X. 21.	1943. VII. 5 Su	1944. XI. 20
Szombathely	+ 1968. II. 25.	
+ 1968. II. 24.	Victimán	
Mészáros Dalma Elekt.		

Szahlander

Júlia Jóna	Gyula	Krisztina
1969. XI.	1970.	1972

Edit

*1903. VI. 6. Hóvár
 + 1984. XII. 25. Hóvár
 ∞ 1926. IV. 28. Hóvár
 Raiky István
 *1897. XII. 20. Eged
 + 1955. VII. 7. Pápa

Raiky

Edit	István	Evamária
1927. XI. 6. Hó.	1929. VII. 7. Berenge	1932. VI. 8. Kőszeg
1949. V. 10. Hó.		1951. IX. 8. Monostory
I. Gusza Nándor		Gábor
*1922. IX. 3.		*1982. Sp. Zambach Endre
II. Halimath Lajos		
*1922. II. 7.		

Gusza

Eva
1950. II. 19. Hóvár

I. 1973. VII. 19. Hóvár 1987. I.
 Győr
 Mészáros
 György = 1937
 1947. II. 21.
 II. Horváth Tibor

Mackowsky	Monostory
Ester Orsolya	
1978. II. 9. 1986	
Vesipnem	

Monostory

Izabella
1952. X. 20 Sp

1980. VII. 19 Sp
 I. Nagymárcosi
 András
 II. Nagy András
 ∞ 1984

Nagy

András
1985. II. Sp.

Klára
 * 1906. X. 9. H. Óvár
 + 1988. VII. 24. 8p., H. Óvár
 ∞ 1930. V. 5. H. Óvár
 Bethlenfalvy László
 * 1904. XII. 4. Késmark
 + 1945. XII. 10. H. Óvár
 I. ∞ 1971. IV. 28. H. Óvár
 Mátyás Antal
 * 1897. X. 21. Sopron
 + 1987. H. Óvár

Bethlenfalvy

Marta 1931. III. 4. Hunfalva	András * 1933. XII. 25. Hunfalva	Géza * 1936. II. 10.
1957. IV. 28p. Dr. Henter tenő 1927. X. 31.	∞ 1959. VII. 30. 8p. Beke Éva * 1935. II. 15.	I. ∞ 1959. V. 23 Fekér János I. ∞ 1972 Kovács Margit * 1951. XII. 25.

Henter

Bethlenfalvy

Izabella 1959. II. 8p.	Zolt 1962. II. 20p.	Gábor 1964. VI. 23	Enter 1968. XI. 28.	I. ∞ 1973. X. 21. 1975 + 1975 India	Borócsa 1977. II. 2	Ádám Delhi
1931. VI. 18p. Adomirek András 1952. I. 22.	1987. VI. 25p. Pringer Agnes 1965. III. 1.	Agnes				

I. ∞ Bethlenfalvy

Adomirek

Henter

Bethlenfalvy

András Anna 1984. I. 3. 1986. II. 26.	Lilla 1988. XII. 25. 1991. IV. 4. 1992.	Károly Sándor	Gergő
--	--	---------------	-------

Stefánia
 * 1881. V. 9. Kisbér
 + 1956. XII. 30. Caracas
 ∞ 1910. IV. 23. Budapest
 izeni Isták Gyula
 * 1884. III. 13. Sopron
 + 1947. VIII. 17. Osterhofen Bajoro.

izeni Isták

Olivér
 * 1912. I. 20. Bp.
 + 1972. XI. 11. Caracas
 ∞ 1940. VI. Bp.
 nevelő Szent-István Márta
 * 1914. V.

Márta
 * 1914. III. 29. Bp.
 + 1932. V. 13. Caracas
 ∞ 1936. X. 24. Bp.
 Mészáros Sándor
 * 1906. IX. 22. Beodan
 + 1932. X. 21. Caracas

Zsuzsanna
 * 1922. I. 3. Bp.
 + 1936. II. 27. Bp.
 ∞ 1944. V. 26. Bp.
 Nádady György
 * 1919. II. 23. Bp.
 + 1997. I. 11. Bp.

Isták

Balázs
 * 1944. IV. 1. Bp.
 Emőke
 * 1941. VI. 2. Bp.
 József
 * 1949. XII. Caracas

Xenényffy Éva
 Hildán Géza
 Dr. Papp György

Isták

Karolin
 Caracas

∞ 1996. XII. 31.
 Kándrotas
 Rektor

Cecília Katalin Andrus
 * 1971

István

Mészáros
 Olivér Dr.
 1940. IV. 13. Bp.
 Barnabás Dr.
 1944. II. 11. Bp.

∞ 1967. XII. 2. 1972. IX. 8.
 Jene Bunt Antoneta
 * 1945. Holland Rausero

Mészáros

Mihály Attila
 1971. III. 22. 1976. IV. 2.
 Cumana Caracas
 + 1973. XII. 31.
 Caracas

Mészáros

Guillermo Alejandra Gusitav
 1984. VI. 30. 1975. IX. 30. 1977. II. 14.
 Caracas Caracas Caracas

Nádady
 Ágnes
 * 1947. III. 4. Bp.

∞ 1976. IV. 10. Bp.
 Cordas Zoltán
 1945. II. 28. Csongó

Emese
 1977. IV. 14.

Robert Béla (dr.)
 * 1873. VII. 14.
 ∞ 1909. III. 10.
 Schön Marianna

Edit Aliz (Pia)
 * 1888. III. 21.
 + 1922. V. 10.
 ∞ 1914. VI. 27.
 Rády Albert
 *
 +
 ∞
 Leila Katalin

Kerner

Eszék
 * 1910. I. 10.

∞ 1938. VIII.

Dr. Tóth László

Marianna

Szidarovszky
 János

Tóth

Atila

Szidarovszky

Ida

Rády

Gedeon dr.

1915. VII. 22.

1935. XII. 7. Bp. 70.

I^{oo}

II^{oo}
 Kuntz Veronika

* 1922.

+ 1935. XII. 12. Bp.

Rády

Rita Marietta

*

Eva

1920. XI. 1.

I^{oo}

Lopusny András

II^{oo}

Katalin

1922. IV.

1922. VI.

I^{oo} Dr. Lopusny

András

1915. II. 20.

Freissberger - Somogyvári névmagyarázat 1929. IX. 21.

Vilmos	Ilona	Etelka	Gizella	Vilmos
1877. VII. 3.	1878. V. 29.	1880. II. 27 Cs.	1881. X. 29	1883. IV. 5. Cs.
1877. VII. 6.	Gömör	1960. I. 19 Bp.	Gömör	1949. VIII. 11
Szomolány	1925. VII. 23 Bp.	1903. VI. 10	1882. X. 2	1918.
	Bobay Géza	Somogyvári	Gömör	Férfi Ida
	* 1866. II. 27	terebeni		* 1877
	Marcák	Bariss Gyula		+ 1926. VIII. Bp.
	+ 1918. IX. 28.	1862. IX. 30. Libling		II. 1928. VIII. 9 Bp
	Alméné	1938. X. 20. Bp.		Szanathy Ilona
	megölték			1893. III. 3. Dáh.
				1971. XI. 7. Bp

Bobay	Bariss	Somogyvári
Zsuzsanna	Palma	Vilmos
1905. I. 8. Alendia	1904. III. 10. Kéthely	1930. VI. 8. G.
1984. IV. 8. Bp. Rügy	1994. VI. 22 Bp	
1926. V. 2. Hladány	1930. V. 10. Bp	I. 1956. X. 6. Bp
Lukácsovich	Hellebrandt Endre	Antal Edit
Lajos	* 1901. I. 2.	II. 1965. VI. 12 Bp
1895. XII. 17. T. Suly	USA.	Henszelman
1947. IX. 30. Konor	II. 1943. X. 7. Bp.	Macqit
	Furcsa József	1941. VII. 17 Bp
	1898. VI. 8. Bp.	
	1989. XII. 2. Bp. Kárpási	

Lukácsovich	Veronika	Akos	Tamas
Gábor	1930. V. 8. Bp	1966. VI. 28 Bp	1973. II. 6 Bp
1927. V. 2. Bp		1987. VII. 18 Bp	
II. 1953. XI. 24. Bp.	1950. V. 6. Bp.	Vassányi Erika	
Lechner Nóra	Benyovszky Nóra		
* 1929. VII. 15 Bp	1924. VI. 9. Bp.		
+ 1988. IV. 26. Bp.			
II. Karapán Erika			
* 1923. VI. 26.			

Lukácsovich I. o	I. o	Benyovszky	Somogyvári
Tamas L.	Felicia	Évamária	Péter Dencé
1956. XI. 22 Bp	1963. XI. 26.	1951. III. 17 Bp	1989. IV. 1992
		1955. I. 31. Bp.	12 Bp. Kúcsosy
I. o 1979. IV. Bp.	1989. V. 6. Bp	1980. I. 19 Bp	
Dékány Katalin Varga János	Szucs Agoston	1982. V. 7. Bp	
* 1954	1949. V. 10. Bp	Szofka Mária	
= 1984		1960. III. 16. Hnando	
II. o 1988	1957. V. 30.		
Furcsa József	Hovanyecz László		

Lukácsovich	Hovanyecz	Szucs	Benyovszky
Judit	Edina	Agoston	Mária Nóra
1988. X. 7. Bp	1957. XI. 21 Bp.	1980. I. 2 Bp	1983. I. 10 Bp
		1983. VII. 22. 1986. XII. 23	1985. VIII. 5 Bp.

6.

Heléna

* 1856. VI. 5. K. Óvár
 + 1922. XI. 16. Bp. Károlyi t. 65 é.
 ∞ 1876. X. 16. Mahakálnok
 Treissperger Vilmos
 * 1847. V. 9. Papa
 + 1903. IX. 4. Somogyvár 56 é.

Ilse

Trigyes	Alfred-Viktor	Gizella	Jrén	Béla
1884. XII. 11	* 1888. I. 12	1888. I. 12	1885. V. 17	1892. XI. 12
Arkipusztó	+ 1889	1888.	1891. VII. 15	1911. VI. 1931. X. 1
1929. XII. 27	Bp.	11.22	Füles	XII. 12. Füles
1920. IV. 28				1920. X. 22
Babos				Bátony
Ratalics				bafta
Katalin				Hitzinger Jrén
1893. X. 5				(Somogyvár) 1898. II. 4.
Péteri				+ 1950. VI. 27
1975. II. 19				Kemény László
Kisacsi				1905
				1966

Somogyvár Somogyvár

Ilse	Béla	Vilmos	Géza	Géza
1924. IX. 30.	1921. VI. 1	1922. VIII. 9	1925. II. 9	1931. II. 9
Drávecso	Bp.	Bp.	1925. II. 9	Bp.
	1961. VI. 13	1949. VIII. 6	Bp.	1953. X. 23
	Szeretcs	Varga Eszélet		Desits Jzabella
		1930. IV. 17	Károlyi	1932. VIII. 12.
		megye		

Somogyvár

Eszélet	Vilmos
1951. V. 13	1955. II. 14
Bp.	Bp.
1971. VII. 8	1979. VI. 16
Juhász Péter	Sügeti Eszélet
1946. XI. 29	1954. XI. 14
Bp.	Bp.

Somogyvár

Zsolt	Katalin
1957. XI. 27	1960. V. 14
Bp.	Bp.
1983. IX. 9	1983. IX. 9
Fekete Jldikó	Kókay György
=	1954. VI. 15
	Bp.

Juhász

Balázs	Daniel
1975. IV. 17	1976. X. 13
Bp.	Bp.

Somogyvár

Eszter	Adam
1982. IV. 12	1986. X. 19
Bp.	Bp.

Somogyvár Kókay

Enikő	Franciska
1982. X. 7	1984. XI. 18
Bp.	1953. XII. 12
	Bp.

Gyula	Géza
1895. IV. 2. Tüles	1897. VII. 7. Sopron
1953. II. 42. Kistanya	+ 1924. IX. 14. Ágfalva
1921. IV. 21. Bp	Lebőrk.
Praznoscky Maria	
1900. XI. 10. Tura	
1994. V. 19. Dunaharaszti	

Somogyváry

Maria	Gyula
1922. II. 13. Szé. v. 14. Bp	1924. V. 14. Bp
1995. München	1989. III. 7. Dunaharaszti
1955. VI. 5. München	1954. VII. 14. Bp
Lebec Ferenc	Szengereincei
1920. VI. 2. Sieged	Nagy Eszter
1987. VI. 27. München	1949. III. 26. Bp

Somogyváry

Katalin	Gyula	Bela	László
1955. VI. 19. Bp	1956. IX. 28. Bp	1957. XI. 21. Bp	1960. VII. 25. Bp
1983. II. 25. Bp		1981. II. 21. Bp	1987. XII. 6. Bp
Széai Alajos		Mobilis Krisztina	Majtos Enikő
1948. XI. 9. Bp		1958. III. 3. Bp	1961. XII. 5.

Koblenz, Gummersbach

München
Széai

Somogyváry

Dániel	Oliver	András	Tamás	Kristóf	Balázs	Zoltán	Dóra	Levente	Veronika
1984. IV. 4.	1986. IX. 24.	1988. X. 4.	1989. VI. 19.	1986. X. 10.	1982. XI. 29.	1984. VII. 19.	1987. XI. 17.	1992. II. 19.	1996. V. 4.
Ezén			Gummersbach	Bachau	Bp	Bp	Bp	Bp	St. Pölten

Szigetvár

Somogyváry

Orsolya	Szilvia	Márton	Bence	Kinza
1983. XI. 20.	1990. VI. 10.		1994. VI. 12.	1997. X. 5.

7.

Fugger	Ephezmöck
* 1858. VII. 18.	H. Ovar
+ 1914. I. 11.	München 566
∞ 1889. IX. 15.	
Dresde, Tere+	
* 1889. IX. 15	Lipose
+ 1934. VI.	München

†ummerspach

Fugger Helena	Gustav	Gerhard Vilkant
1890. VI. 6. 1892. VI. 8.		1897. I. 26.
Dresda		München

von Pohl

Tartalom

Meghívó	3 oldal
Megnyitó	5 "
Köszöntő	7 "
A házigazda nevében	8 "
Megemlékezések	9 "
Jummerspach Frigyes korának építésze	11 "
Lapok a magyaróvári uradalom XIX. századi történetéből	21 "
Jummerspach Frigyes, az építész	30 "
Jummerspach, a Mezőgazdasági Építészet oktatója	43 "
Oktatók tan- és kézikönyvei, jegyzetek	52 "
Az Építészet című tárgy oktatói és a tantárgyat gondozó tanszék	53 "
Jummerspach Emlékkiállítás	54 "
Tisztelt Hölgyeim és Uraim!	55 "
Az Emlékülés jelenléti íve	56 "
Jummerspach Frigyes leszármazottai (a családfa hét ága)	59 "
Eddig megjelent kiadványaink	74 "

A Mosonmagyaróvári Városvédő Egyesület
eddig megjelent kiadványai

Buszek Lőrinc, Cselényi Józsefné, Dömötör Tibor, Hajdu Frigyes, Lenzsér Imre, Nagy György, Nagy Györgyné (1987): **A 48-as tér.** Mosonmagyaróvár.

Hajdu Frigyes, Nagy Györgyné (1989): **Hungaria Denkmal** Mosonmagyaróvár

Lebó Ferenc, Nagy György, Nagy Györgyné, Schopf Márton, Szőnyi Eszter (1989): **A római kőtár.** Mosonmagyaróvár.

Nagy Györgyné (1989): **Römisches Lapidarium.** Mosonmagyaróvár.

A Mosonmagyaróvári Városvédő Egyesület tevékenysége, szervezete, tisztségviselői (1993).

Bacsó András, Czímber Gyula, Haberlandt Walter, Jámborné Benczúr Erzsébet, Nagy György, Nagyné Majoros Györgyi (1995): **Haberlandt emléknep - Gedänktag.** Mosonmagyaróvár.

Hajdu Frigyes, Lenzsér Imre, Nagy György, Nagyné Majoros Györgyi (1996): **A magyaróvári plébániatemplom kriptája.** Mosonmagyaróvár

Hajdu Frigyes, Lenzsér Imre, Nagy György, Nagyné Majoros Györgyi (1996): **Die Gruft der Pfarrkirche von Magyaróvár.** Mosonmagyaróvár

Hajdu Frigyes †, Lenzsér Imre, Nagy György, Nagyné Majoros Györgyi (1998): **A magyaróvári Habsburg-kripta.** Mosonmagyaróvár.

Bacsó András (1998): **A Wittmann Antal park.** Mosonmagyaróvár.

Érdeklődők kérésére

- szerény adomány + postaköltség ellenében -
- készséggel küldünk kiadványainkból.
- Levélcím: Mosonmagyaróvár, Pf. 112. 9201

Esküvői meghívók

Levélpapírok, névjegyek
borítékok, meghívók

Nyomtatványok

Címkék

Öntapadós matricák

MONOCOPY

NYOMDA

Mosonmagyaróvár

Őz u. 4.

Színes prospektusok

Tel.: 96 / 579-109
Fax: 96 / 579-108

Bélyegzők 24 óra alatt !

Colop L20	2000,- Ft
Colop L30	2500,- Ft
Colop L40	3000,- Ft
Dátumbélyegző	1125,- Ft
Érkeztető bélyegző	2375,- Ft
Orvosi réz bélyegző	4250,- Ft

VÁRJA ÖNT

A

FOTÓSAROK

PROFI és AMATŐRFOTÓSOK BOLTJA.

Ct. MOLDOVÁNYI GÉZA és VÉGH BÉLA

MOSONMAGYARÓVÁR ÁRPÁD U. 17

/KISALFÖLD ÁRUHÁZZAL SZEMBEN, HUNYADI J. U és ÁRPÁD U. SAROK/

SZÍNES, FEKETE-FEHÉR és APS FELVÉTELEK KIDOLGOZÁSA
fényes és matt papírra

FÉNYKÉP és VIDEO FELVÉTELEK KÉSZÍTÉSE

*REKLÁMFOTÓ IGAZOLVÁNYKÉP
RÉGI FOTÓK ÚJRAFOTÓZÁSA*

--FILMEK-FOTÓPAPÍROK-VEGYSZEREK--
--FÉNYKÉPEZŐGÉPEK-FOTÓ CIKKEK--
--FÉNYKÉPEZŐGÉPEK és VAKUK JAVÍTÁSA--
--SZAKTANÁCSADÁS--